

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Povilo Purtoke,
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studento

Magistro darbas

**Bausmių vykdymo teisės principai
Principles of penitentiary law**

Vadovė: lekt. dr. Justyna Levon

Recenzentas: doc. dr. Pranas Kuconis

Vilnius

2016

TURINYS

IŽANGA	3
1. TEISĖS PRINCIPAI	5
1.1. Teisės principų samprata	5
1.2. Teisės principų reikšmė	7
1.3. Teisės principų santykis su teisės normomis	8
2. BAUSMIŲ VYKDYMO TEISĖS PRINCIPAI <i>IN GENERE</i>	12
2.1. Bausmių vykdymo teisės principų samprata ir reikšmė	12
2.2. Bausmių vykdymo teisės principų klasifikavimas	14
3. KAI KURIE BAUSMIŲ VYKDYMO KODEKSE IR PROBACIJOS ĮSTATYME ĮTVIRTINTI PRINCIPAI: TEORINĖ IR PRAKTINĖ ANALIZĖ	25
3.1. Teisėtumo principas	25
3.2. Humanizmo principas	33
3.3. Visuomenės dalyvavimo nuteistųjų pataisos procese principas	45
3.4. Probacijos įstatyme įtvirtinti bausmių vykdymo teisės principai	52
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	57
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	59
SANTRAUKA	67
SUMMARY	68

Ižanga

Darbo aktualumas. Bausmių vykdymo teisė turi savo principus, kurie yra sudėtinė teisės sistemos dalis. Tačiau pažymėtina, kad Lietuvoje baudžiamosios justicijos mokslininkai bausmių vykdymo teisės principams yra skyrę labai nedaug dėmesio. Moksliniuose darbuose bausmių vykdymo teisės principams daugiausiai dėmesio yra skyręs G. Švedas, šiek tiek šia tema yra pasisakę ir J. Blaževičius, G. Sakalauskas ir kt. Todėl bausmių vykdymo teisės principų sampratos, reikšmės ir atskirų principų turinio analizė yra aktuali tema teoriniu požiūriu.

Darbo aktualumas neapsiriboja vien tik jo teorine reikšme. Pažymėtina, kad bausmių vykdymas yra labai jautri visuomenei tema. Visuomenėje yra labai menkas informacijos kiekis, kokiomis sąlygomis yra kalinami nuteistieji, todėl šis darbas yra aktualus praktiniu požiūriu įvertinant bausmių vykdymo, o ypač laisvės atėmimo bausmės vykdymo problematiką Lietuvoje. Darbe yra analizuojami praktiniai pavyzdžiai, tarp kurių yra daug bausmių vykdymo teisės principų pažeidimų, konstatuojamų Lietuvos teismų, Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) ir Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą (toliau – CPT).

Šio **darbo objektas** yra bausmių vykdymo teisės principai.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti bausmių vykdymo teisės principus. Tai apima jų sampratos, reikšmės, klasifikavimo ir praktinių pavyzdžių analizę.

Darbe yra keliami šie **uždaviniai**:

1. Atskleisti ir ištirti bausmių vykdymo teisės principų sampratą, reikšmę ir rūšis.
2. Išanalizuoti teisėtumo principo turinį ir nustatyti su juo susijusius teorinius ir praktinius probleminius aspektus.
3. Išanalizuoti humanizmo principo turinį ir nustatyti su juo susijusius teorinius ir praktinius probleminius aspektus.
4. Išanalizuoti visuomenės dalyvavimo nuteistųjų pataisos procese principo turinį.
5. Ištirti Probacijos įstatyme įtvirtintus principus.

Darbo originalumas. Visų pirma, pažymėtina, jog Vilniaus universitete bausmių vykdymo teisės principų tema pastaraisiais metais buvo rašyti tik keli magistro darbai. Nors ir šiame darbe yra trumpai išanalizuojami visi bausmių vykdymo teisės principai, tačiau priešingai negu iki šiol rengtuose darbuose, itin daug dėmesio skiriama trims principams – teisėtumo, humanizmo ir visuomenės dalyvavimo nuteistųjų pataisos procese (ką atspindį ir magistro darbo struktūra bei turinys). Šie principai tyrimui pasirinkti atsižvelgiant į jų išskirtinį aktualumą. Teisėtumo principo pažeidimai palyginus su kitais principais yra

dažniau konstatuojami Lietuvos teismų, kai tuo tarpu humanizmo principo įvairūs aspektai yra ypač akcentuojami CPT Lietuvos kalinimo įstaigų vizitų metu ir nustatomi EŽTT. Tuo tarpu visuomenės dalyvavimas nuteistųjų pataisos procese Lietuvoje yra menkai pastebimas, todėl darbe bus vertinama tiek Lietuvos, tiek ir kelių kitų šalių situacija. Darbe taip pat yra analizuojami Probacijos įstatyme (kuris įsigaliojo tik 2012 m.) įtvirtinti principai.

Darbas yra originalus tuo, kad jame teoriniu aspektu yra plačiai analizuojami Lietuvos, tarptautiniai ir Europos Sąjungos teisės aktai. Apžvelgiant principų praktinę pusę kartu su nacionaline teisyne praktika didžiausias dėmesys yra skiriamas su Lietuva susijusioms EŽTT byloms ir CPT ataskaitoms, tačiau darbe pateikiami ir tyrimui aktualūs kitų šalių pavyzdžiai. Taip pat yra pateikiami pasiūlymai dėl tam tikrų su tyrimu susijusių teisės aktų pakeitimų.

Darbe yra naudojami šie **tyrimo metodai**: lyginamasis dokumentų analizės, loginis, sisteminis ir lingvistinis. Lyginamasis dokumentų analizės metodas naudotas atskleidžiant Lietuvos ir tarptautinės teisės šaltinių, kuriuose yra įtvirtinti analizuojami bausmių vykdymo teisės principai, panašumus ir skirtumus. Loginis metodas padėjo formuojant apibendrinimus ir teikiant siūlymus. Sisteminis metodas taikytas analizuojant principus ne tik remiantis Lietuvos nacionaliniais teisės šaltiniais, bet ir analizuojant tarptautinės teisės šaltinius, Lietuvos teismų ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką. Lingvistinis metodas panaudotas atskleidžiant tyrimui reikšmingas sąvokas.

Svarbiausi šaltiniai. Iš nacionalinių teisės šaltinių yra išskirtinas Bausmių vykdymo kodeksas, kuriame yra įtvirtinti visos bausmių vykdymo teisės principai. Bet darbe analizuojami ir kiti nacionaliniai teisės šaltiniai, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Konstitucija, Probacijos įstatymas. Tyrimui aktualūs buvo tarptautiniai teisės aktai, tokie kaip Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau – EŽTK), Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendacija valstybėms narėms Rec(2006)2 dėl Europos kalėjimų taisyklių (kartu su komentaru), JTO Tipinės minimalios elgesio su kaliniais taisyklės. Taip pat labai reikšmingos buvo CPT ataskaitos. Iš mokslinės literatūros išskirtinas G. Švedo vadovėlis „Bausmių vykdymo teisė. Bendroji dalis“, o probacijos ir visuomenės dalyvavimo nuteistųjų pataisos procese klausimais išskiriami G. Sakalausko darbai. Iš užsienio mokslininkų knygų aktualiausia buvo autorių D. van Zyl Smit ir S. Snacken knyga „Principles of European Prison Law and Policy“.

1. Teisės principai

1.1. Teisės principų samprata

Tarptautinis žodis „principas“ yra kilęs iš lotynų kalbos žodžio *principium*. Pažymėtina, kad daugelio senųjų mokslų, tokių kaip, pavyzdžiui, teisės ar medicinos, didžiosios dalies terminų kilmė veda į lotynų kalbą. *Principium* lotynų kalboje suprantamas kaip pradžia, pradėjimas. Lietuvių kalboje principo pagrindinė reikšmė aiškinama kaip pagrindas ar pradmuo kokios nors teorijos, pavyzdžiui, mokslinės sistemos, politikos ir kt¹. Dar gali būti suprantama kaip tam tikras įsitikimas, požiūris į dalykus arba pagrindinė kokio nors įrenginio ar mechanizmo veikimo savybė. Taigi teisės principus, vertinant lingvistiškai, galima pripažinti kaip teisės mokslo pagrindą.

Teisės principai yra visos teisės sistemos pamatinės nuostatos. Jais yra grindžiamas teisinis reguliavimas, teisinė praktika bei realizavimas. Teisės principų esybė yra tas pagrindas, kuriuo yra organizuojama vientisa teisės sistema. Galima išskirti dvi principų funkcijas teisės sistemos atžvilgiu – „organizuojantis“ poveikis ir patikrinimo funkcija. Pirmu atveju principai užtikrina, kad teisės normos sudarys vieningą visumą – jeigu vienoje srityse tam tikrų normų veikimas bus apribotas, tai kitose bus išplėstas. Trumpai tariant, tai pasireiškia teisės normų turinio kūrimu ir jų taikymu. Teisės principai užtikrina visos teisės sistemos darną, jos elementų neprieštarumą. Tuo tarpu teisės principų patikrinimo funkcija leidžia nustatyti, ar teisės aktai arba pareigūnų veikla nenukrypsta nuo tam tikrų teisinių standartų. Nukrypimas gali atsirasti dėl teisinio reguliavimo nenuoseklumo, o tai duoda pagrindą kritikuoti tam tikrus teisės aktus ar pareigūnų veiklą, o kartais – net visą teisinę sistemą. Principų žinojimas leidžia teisę ir pažinti, ir vertinti².

Teisės teorijoje principai aiškinami kaip pagrindinės idėjos ar vertybės, kuriomis teisės samprata prisitaiko prie reguliuojamų santykių įvairovės, taip pat atskiria tą dalį, kuri būtent veikia konkretų socialinį santykį. Tai yra praktinis teisės esmę sudarančių leidimų ir paliepiamų santykio įgyvendinimas. Teisės kūrybos metu principai lemia, kokio pobūdžio turėtų būti kuriamos teisės normos, kaip turėtų būti sprendžiama konkreti byla, kad kiekvienu atveju būtų įgyvendinami teisės sampratos suformuoti tikslai³.

---

¹ Lietuvių kalbos institutas. *Lietuvių kalbos žodynas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-02-12]. Prieiga per internetą: <<http://lkzd.lki.lt/Zodynas/Visas.asp>>.

² BIRMONTIENĖ, T., et al. *Lietuvos konstitucinės teisė*: vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001, p. 202-203 psl.

³ VAISVILA, A. *Teisės teorija*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2014, p. 140.

Principas, kaip pagrindinė nuostata, gali būti tiek teisinis, tiek faktinis. Faktinį principą pripažinti teisiniu galima tik tada, kai jo esmė, turinys yra įtvirtinti konkrečiose teisės normose arba kai jis yra pripažįstamas teismų praktikos. Principai teisės aktuose apibrėžiami gan abstrakčiai – tam tikru atveju teisės normoje gali būti įtvirtintas tik principo pavadinimas, kitu atveju – gali būti tik trumpas principo apibūdinimas, o trečiu – teisės principo pavadinimas formuojamas ir jo turinys atskleidžiamas tik nagrinėjant teisės normų visumą. Taip pat pažymima, kad teisės principo reikšmė negali būti suprantama kaip absoliuti ir neturinti išimčių. To pavyzdys – konstitucinis proceso viešumo principas įstatyme numatytais atvejais gali būti netaikomas (pavyzdžiui, baudžiamajame procese tokie atvejai yra įtvirtinti Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso⁴ (toliau – BPK) 9 straipsnyje⁵.

Nagrinėjant tokių užsienio mokslininkų kaip H. L. A. Harto, R. Dworkino, H. Avila darbus, juose principų samprata pateikiama atskiriant juos nuo teisės normų⁶. Tuo tarpu R. Dworkinas principų sampratą apibrėžia ir per santykį su politine nuostata⁷. Principu yra laikomas tas standartas, kurio reikia paisyti dėl to, kad tai yra teisingumo, sąžiningumo ar kitos moralinės dimensijos reikalavimas. Tuo tarpu politinė nuostata yra laikomi tie standartai, kurie siekia patobulinti kurį nors socialinį ar ekonominį bendruomenės aspektą. Siekis sumažinti avarijų skaičių keliuose bus politinė nuostata, o tai, kad niekas negali turėti naudos dėl savo blogo elgesio, jau bus principas.

Apibendrinant galima teigti, kad teisės principai tiek analizuojant lingvistiškai, tiek nagrinėjant teisės mokslininkų darbus, suprantami kaip esminės visos teisės sistemos nuostatos. Valstybėje kuriamos teisės normos negali prieštarauti teisės principams, o aiškinant teisės normas negalima nukrypti nuo principų aiškinimo. Principai yra suprantami ne tik kaip pamatinės nuostatos, bet ir kaip visos teisinės sistemos vertybės, kurias pamynus, bus paminami teisinės valstybės pagrindai.

---

⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, nr. 37-1341

⁵ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 132-133.

⁶ Plačiau nagrinėjama trečiame šios dalies skyriuje.

⁷ DWORKIN, R. *Rimtas požiūris į teises*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004, p. 48-49.

1.2. Teisės principų reikšmė

Analizuojant teisės principų reikšmę, būtina pabrėžti, kad tiek bendroje teisės teorijoje, tiek ir atskirose teisės šakose, principų reikšmė yra suprantama labai panašiai. A. Vaišvila išskiria keturias teisės principų reikšmes⁸. Visų pirma, teisės principais remiamasi esant būtinybei reguliuoti tokį teisinį santykį, kuris nėra sureguliuotos teisės normomis. Antra, esant neaiškiam teisės normos turiniui principai padeda jį atskleisti. Trečia, teisės principai yra svarbūs esant teisės normų konkurencijai. Ketvirta, teisės principais yra tikrinama, ar kuriami įstatymai neprieštarauja teisei.

Bausmių vykdymo teisės vadovyje G. Švedas, analizuodamas teisės principų reikšmę, nukreipia į Civilinio proceso teisės vadovėlį⁹. Šiame vadovyje yra išskiriamos penkios principų reikšmės: reglamentavimo, interpretavimo, teisės spragų užpildymo, kolizijos šalinimo ir argumentavimo¹⁰. Praktiškai identiškai principų reikšmė yra apibrėžta ir baudžiamojo proceso teisėje¹¹.

Atskirai vertinant nurodytas principų reikšmes, reglamentavimo funkcija reiškia, kad valstybė turi pareigą reglamentuojant tam tikrus teisinius santykius ir leidžiant įstatymus užtikrinti teisės principų laikymąsi. Šiuo klausimu yra pasisakęs ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – KT), pabrėžęs, kad įstatymų leidėjas priimdamas įstatymus negali pažeisti teisės principų¹². Interpretavimas yra suprantamas taip, kad aiškinant normos turinį jį reikia aiškinti tokiu būdu, kad aiškinimas atitiktų principų dvasią ir jiems neprieštarautų. Joks aiškinimas negali būti priešingas pačio principo aiškinimui. Teisės spragų užpildymo funkcija yra labai svarbi, kai tam tikro santykio reguliavimas teisės normomis yra nepakankamas. Jeigu nėra galimybės taikyti įstatymo analogijos, tuomet reikia vadovautis teisės principais. Tuo tarpu esant dviejų ar daugiau teisės normų kolizijai, ir nesant galimybės jos išspręsti kitais teisės normų kolizijos išsprendimo atvejais (pvz., hierarchijos), sprendimas turi būti randamas vadovaujantis principais. Argumentavimo reikšmė yra aktuali teisminiam procesui. Šalys gali tiesiogiai remtis teisės principais, kaip savo reikalavimo ar gynybos argumentais. Pavyzdžiui, apeliacinio ar kasacinio skundo

⁸ VAIŠVILA, A. *Teisės teorija: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2014, p. 150-151.

⁹ ŠVEDAS, G. *Bausmių vykdymo teisė*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2013, p. 104.

¹⁰ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 133-134.

¹¹ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; ir KUČONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 47.

¹² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 40 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir 251 straipsnio pakeitimo įstatymo 1 ir 2 straipsnių, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 27 straipsnio 5 dalies, 50 straipsnio 3 ir 9 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2000-12-08, nr. 105-3318.

motyvas gali būti konkretus teisės principo pažeidimas, padarytas teismui nagrinėjant bylą¹³.

Apibendrinant galima teigti, kad teisės principai, visų pirma, yra reikšmingi įstatymo leidėjui, kuris priimdamas įstatymus turi laikytis teisės principų. Tuo tarpu teisės aktų aiškinimo atveju principai atlieka dar platesnes funkcijas – jais remiantis yra aiškinamas įstatymo turinys, užpildamos teisės spragos, sprendžiami teisės normos kolizijos atvejai. Teisminiame procese argumentavimo reikšmė yra aktuali tuo, kad bylos šalys gali remtis teisiniais principais kaip savo gynybos ar reikalavimo argumentais. Atlikdami šias funkcijas teisės principai užtikrina visos teisinės sistemos darną bei jos elementų sistemiskumą.

1.3. Teisės principų santykis su teisės normomis

Teisės teorijoje principų santykis su normomis yra aktuali ir gan plačiai nagrinėta tema. Kaip ir minėta analizuojant teisės principų sampratą, daug mokslininkų principų sampratą pateikia per jos atskyrimą nuo teisės normų. Tačiau šios sąvokos savyje turi ir labai daug bendrų požymių, kuriuos taip pat reikėtų įvertinti.

Visų pirma, vertinant panašumus, reikėtų išskirti, kad tiek teisės principai, tiek normos, yra visuomeninio pobūdžio elgesio standartai. Tai suprantama ne kaip pats elgesys, o kaip tam tikri nurodymai kaip reikia elgtis, pats elgesio modelis. Tiek principai, tiek normos nustato subjektų teises ir pareigas, kuriomis apibrėžiami draudimai, leidimai, įpareigojimai ir įgalinimai. Labai svarbus panašumas – visuotinis privalomumas. Principų ir normų veikimą, jų privalomąjį pobūdį lemia visuomenės narių moralinis įsipareigojimas, valstybės prievarta ir formalūs teisėkūros reikalavimai. Dar vienas panašus aspektas yra tai, kad analizuojamų nuostatų egzistavimas yra suprantamas ne kaip atskiri standartai, o kaip jų vientisa sąsaja. Yra labai glaudus jų vidinis ryšys – vienas kitą papildo, garantuoja vienas kito egzistavimą. Paskutinis išskirtinas panašumas yra viešumas. Teisė negali būti nevieša, tačiau tai nereiškia, kad visi principai ir normos turi būti būtinai paskelbti viešai, arba tai, kad visi principai ir normos visiems turi būti aiškūs. Viešumas tereiškia, kad teisė tiesiog negali būti slapta, ji turi būti viešai prieinama. Aiškumas taipogi negali būti suprantamas pažodžiui – ne viskas ir ne visiems visuomenės nariams turi būti aišku. Teisė yra

---

¹³ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 133-134.

kompleksinis sudėtingas mokslas, kai kurie principai yra besiformuojantys visuomenės sąmonėje ir santykiuose, todėl jie negali būti sukuriami rašytine forma¹⁴.

Vienas iškiliausių teisės mokslininkų H. L. A. Hartas išskiria du esminius požymius, kuo teisės principai skiriasi nuo normų¹⁵. Visų pirma, principai, lyginant su normomis, yra platūs, bendri ir nekonkretizuoti. Ne Konkretizavimas pasireiškia tuo, kad kelios skirtingos normos gali būti apibūdintos kaip vieno principo išraiška. Antras išskiriamas požymis yra tai, kad principai daugiau ar mažiau nurodo tam tikrą siekį arba tikslą, todėl jie vertinami labiau kaip normų pateisinimas, o ne juos išreiškiančių normų paaiškinimas ar pagrindimas.

Jo oponentas R. Dworkinas šį skirtumą brėžia per šiek tiek kitą aspektą¹⁶. Esminiu skirtumu yra akcentuojamas absoliutus normos taikymas pagal taisyklę „viskas-arba-nieko“. Tai reiškia, kad jeigu yra faktai, kurių reikalauja norma, tuomet norma arba galioja (tokiu atveju normoje nurodytas atsakymas yra privalomas), arba negalioja (norma nevaizdina jokio vaidmens priimant sprendimą). Tuo tarpu principai nenustato jokių pasekmių, kurios automatiškai kiltų, kai esamas atitikmuo numatytoms sąlygoms. Antruoju požymiu autorius išskiria išskirtinį principų veikimo pagrindą – svarumo ir svarbos balansą. Susikirtus dviem principams, privaloma atsižvelgti į kiekvieno iš jų svarumą ir svarbą. Nors tai gali būti ir sunku įgyvendinti, t. y. paminti kažkurį principą, tačiau ši savybė yra neatsiejama principo dalis. O kalbant apie normas, jos tokios savybės neturi. Jeigu dvi normos prieštarauja viena kitai, viena iš jų negali būti teisėta norma, todėl reikia nuspręsti, kuria norma reikia vadovautis. Dažniausiai tai nuspręsti padeda teisinės sistemos kolizijų sprendimo taisyklės.

Verta pabrėžti, kad H. L. A. Hartas tokiai atskyrimo linijai nepritaria¹⁷. Nors iš dalies ir pritaria kolegos atskyrimo linijai „viskas-arba-nieko“ ir tai įvardija kaip trečią skiriamąjį požymį, tačiau griežtai nepritaria tai įvardinti kaip lemiamą atskyrimą kriterijų. H. L. A. Hartas nurodo pavyzdį, kai aukos testamentas žudiko atžvilgiu pripažįstamas negaliojančiu dėl principo, kad asmuo negali turėti naudos iš savo blogo darbo. Tai akivaizdus pavyzdys, kaip principas laimėjo kovą su norma. Taip pat autorius nepritaria ir antrajam R. Dworkino atskyrimo kriterijui, kad normos neturi principų savybės, kad esant kolizijai privaloma atsižvelgti į jų svarumą ir svarbą. Gali būti atveju, kai bylose bus taikomos abidvi konkuruojančios normos – viena iš jų bus pripažinta svarbesne ir taikoma pilnai, o antroji norma bus kaip papildanti.

¹⁴ BAUBLYS, L., et al. *Teisės teorijos įvadas*: vadovėlis. Vilnius: MES, 2012, p. 229-231.

¹⁵ HART, H. L. A. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997, p. 401.

¹⁶ DWORKIN, R. *Rimtas požiūris į teises*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004, p. 51-56.

¹⁷ HART, H. L. A. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997, p. 401-405.

Daug dėmesio šiam klausimui skyrė ir mokslininkas H. Avila. Jis teisės principų nuo teisės normų atskyrimą grindžia trimis aspektais¹⁸. Visų pirma, autorius išskiria skirtingą elgesio apibūdinimo būdą. Teisės principai yra elgesio pareigos ir tikslų nustatymo standartai, o normos – ne tik pareigos nustatymo, bet ir pareigų turinio numatymo standartai. Trumpai tariant, principai yra labiau abstraktūs, o normos – labiau konkrečios. Kitas skirtumas yra tai, kad normos galiojimas ar negaliojimas tam tikro elgesio vertinimo atveju yra lemiamas aspektas, kokį sprendimą reikia priimti. Tai yra sprendžiamojo pobūdžio standartas. Šis aspektas yra lemiamas pagal R. Dworkino atskyrimo kriterijus, tuo tarpu analizuojamas autorius jį pripažįsta, tačiau šiam kriterijui, kaip ir H. L. A. Hartas, tokios absoliučios reikšmės nesuteikia. Galima tarsi daryti išvadą, kad tai yra tam tikras kompromisas tarp H. L. A. Harto ir R. Dworkino teorijų. Tuo tarpu principai, pagal šį antrąjį atskyrimo aspektą, nelemia konkretaus sprendimo, o tik link jo nukreipia. Paskutinė savybė, kurią autorius išskiria, yra tai, kad principai tarpusavyje yra daug glaudžiau susiję negu teisės normos. Tuos pačius visuomeninius santykius gali reguliuoti keli principai. Todėl jie gali būti vertinami tik kaip papildančio, arba dalinio pobūdžio standartai, vien tik jais remtis teisės procese yra sudėtinga. Šie trys atskyrimo kriterijai yra išanalizuoti ir pateikti kaip pavyzdiniai ir Lietuvos mokslininkų darbuose¹⁹.

Teisės teorijoje yra išskiriamos trys nuomonės, ar principai yra „pačiose normose“, ar „šalia jų“. Pagal pirmąją nuomonę, teisės principai yra už teisės kaip normų sistemos ribų. Tai reiškia, kad principai neprivalo būti tiesiogiai suformuluoti. Pagal kitą nuomonę – teisės principai yra sudėtinė teisės dalis. Pagal šią idėją, principai lemiamą ir taikomą reikšmę įgauna tuomet, kai nėra aiškiai išreikštų teisės normų, kurias būtų galima taikyti. Taigi teisė susideda ne tik iš normų, bet ir iš principų. Trečiu atveju yra laikoma, kad vieni principai gali būti tiesiogiai suformuluoti teisės aktų straipsniuose, o kiti – išvedami iš teisės normų jas apibendrinus. Šis požiūris yra vyraujantis ir Lietuvoje. Tačiau problematika yra tame, kad nėra niekur nustatyta, kiek reikia normų, kad iš jų būtų galima išvesti principą, taip pat neaišku, kuri institucija būtų kompetentinga oficialiai nustatyti, kad iš tam tikrų normų galima būtų išvesti tam tikrą principą. Tuo labiau gali pasitaikyti ir atvejis, kai iš vienu normų gali būti išvedamas vienas principas, o iš kitų – kitas ir visai priešingas pirmajam principas. Todėl reikėtų patikslinti šią nuomonę, kad principus galima išvesti tik iš kitų ir tiesiogiai suformuluotų principų²⁰.

---

¹⁸ AVILA, H. *Theory of Legal Principles*. Dordrecht: Springer, 2007, p. 34-40.

¹⁹ BAUBLYS, L., et al. *Teisės teorijos įvadas*: vadovėlis. Vilnius: MES, 2012, p. 229-232.

²⁰ BIRMONTIENĖ, T., et al. *Lietuvos konstitucinės teisė*: vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001, p. 208.

Apibendrinant teisės principų santykį su teisės normomis, galima teigti, kad šie teisinės sistemos elementai turi daug panašumų. Išskirtina, kad tiek principai, tiek normos yra visuotinai privalomi ir vieši visuomeninio pobūdžio standartai, kuriais nustatomos subjektų teisės ir pareigos, ir kurie sudaro vientisą sistemą. Tačiau jų savitumas atsiskleidžia per skirtumus. Esminiai skirtumai tarp teisės principų ir normų skirtingų autorių pabrėžiami ne tie patys, tačiau juos apibendrinant galima daryti išvadą, jog principai yra bendro pobūdžio elgesio standartai, o ne konkrečios elgesio taisyklės. Normos yra sprendžiamąjo pobūdžio standartas, kai tuo tarpu teisės principai nelemia konkretaus sprendimo, o tik link jo nukreipia. Todėl principai vertinami tik kaip papildančio, arba dalinio pobūdžio standartai, vien tik jais remtis teisės procese yra sudėtinga.

2. Bausmių vykdymo teisės principai *in genere*

2.1. Bausmių vykdymo teisės principų samprata ir reikšmė

Principai bausmių vykdymo teisės sistemoje yra pamatinės nuostatos ir vertybės, kuriomis yra vadovaujama tiek kuriant bausmių vykdymo teisės normas, tiek ir bausmių vykdymo bei atlikimo metu. Tai apima tam tikras ribas įstatymo leidejui, kuriose jis reguliuoja bausmių vykdymo procesą priimdamas teisės normas, taip pat už bausmės vykdymą atsakingų valstybės institucijų ir pareigūnų teises ir pareigas, ir, galiausiai, visas teises ir pareigas bausmę atliekančių asmenų.

Analizuojant mokslinę literatūrą, G. Švedas principus pateikia kaip visuomenės raidos dėsningumų sąlygotas pagrindines idėjas, pradus, išreiškiančius bausmių vykdymo teisės normų esmę ir valstybės politikos nuostatas reguliuojant bausmių vykdymo visuomeninius santykius. Bausmių vykdymo teisė remiasi tiek bendraisiais, tiek ir teisės šakų, skirtų nusikalstamumo kontrolei ir prevencijai, principais. Šie principai turi svarbią metodologinę ir praktinę reikšmę – jų pagalba galima nustatyti valstybės keliamus uždavinius valstybės institucijoms ir pareigūnams, kurie vykdo bausmes, taip pat priemones ir būdus, kuriais turi būti įgyvendinami išskelti uždaviniai²¹.

Nagrinėjant plačiau, bausmės vykdymo teisės principų reikšmę galima įvertinti per teisės teorijoje įtvirtintas ir jau aptartas penkias teisės principų reikšmes – kolizijos šalinimo, teisės spragų užpildymo, reglamentavimo, interpretavimo ir argumentavimo.

Labai svarbi nuostata dėl bausmių vykdymo teisės principų taikymo yra įtvirtinta Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso (toliau – BVK) 3 straipsnyje²². Visų pirma, šio straipsnio 3 p. įtvirtina labai svarbią kolizijos sprendimo taisyklę – „Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo įstatymų kolizijos atveju taikomas švelnesnė nuteistojo teisinę padėtį numatantis įstatymas“. Nors tai yra įvardijama tik kaip taisyklė, tačiau tai viena iš pamatinių tezių visoje bausmių vykdymo teisėje, kurios ištakos yra kertiniuose bausmių vykdymo teisės principuose – tiek humanizmo, tiek teisėtumo. Ši taisyklė, vertinant teisės teorijos aspektu, galėtų būti aktuali ir esant kokiems nors koliziniams aspektams tarp pačių bausmių vykdymo teisės principų. Analizuojant jau aptartus R. Dworkino teiginius atskiriant teisės principus nuo teisės normų, o būtent teisės principų kolizijos atveju galimybę taikyti svarumo ir svarbos kriterijus sprendžiant, kuriam iš

²¹ ŠVEDAS, G. *Bausmių vykdymo teisė*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2013, p. 103-105.

²² Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, nr. 73-3084.

principų suteikti pirmenybę, ši taisyklė būtų ypatingai svarbi ir ja derėtų vadovautis, kuris iš principų turėtų dominuoti. Trumpai tariant, bausmių vykdymo teisėje didesnę svorį turėtų tas principas, kuriuo vadovaujantis būtų taikoma švelnesnė padėtis nuteistajam.

Vertinant principų reikšmę spragų užpildymo klausimais, tai tiesiogiai reglamentuoja ketvirtasis analizuojamo BVK straipsnio punktas – „Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo įstatymų spragos atveju bausmių vykdymo institucijos, įstaigos ir pareigūnai privalo veikti pagal šiame Kodekse nustatytus bausmių vykdymo principus“. Yra nurodyta aiški pareiga esant teisės spragai bausmės vykdymo metu institucijoms, įstaigoms ir pareigūnams vadovautis penkiais BVK įtvirtintais principais²³: teisėtumo, nuteistųjų lygybės taikant bausmių vykdymo įstatymus, humanizmo, bausmių vykdymo individualizavimo ir visuomenės dalyvavimo nuteistųjų pataisos procese bei teisingo ir progresyvaus bausmių atlikimo.

Analizuojant kitas tris išskirtas teisės principų reikšmes, t. y. reglamentavimą, interpretavimą, argumentavimą, šios trys reikšmės iš esmės niekuo neišsiskiria iš bendrojoje teisės teorijoje apibrėžtų reikšmių. Įstatymų leidėjui reglamentuojant bausmių vykdymo santykius negalima priimti tokių įstatymų, kurie prieštarautų bausmių vykdymo teisės principams. Interpretuojant bausmių vykdymo teisės normas turinį jį reikia aiškinti taip, kad toks aiškinimas atitiktų principus. Tuo tarpu argumentavimo atveju rėmimasis principais, kas matosi nagrinėjant bausmių vykdymo teisės praktinę pusę, yra labai dažnas reiškinys. Kaip ir analizuojama šio darbo trečioje dalyje, nuteistųjų skundai, kurie nagrinėjami tiek ir teismų Lietuvoje, tiek ir Europos Žmogaus Teisų Teisme, dažnu atveju yra tiesiogiai argumentuojami pamatinių teisės principų (dažniausiai teisėtumo ir humanizmo) pažeidimais.

Bausmių vykdymo teisių principų objektyvumas pasireiškia tuo, kad patys principai ne tik turi būti įtvirtinti tam tikrose teisės normose, bet ir visos kuriamos normos turi jiems atitikti. Jeigu principus įvardinti kaip bausmių vykdymo teisės pamatus, tai visos ant principų pamatų dedamos teisės normų sienos negali nuo jų nukrypti. Bet koks nukrypimas reikš, kad tam tikras bausmių vykdymo teisės sureguliuotas santykis pažeis principus, t. y. pagrindines teises idėjas. Pavyzdžiui, kai kurios iš viduramžiais taikytų bausmių, manytina, kad pažeistų šių laikų humanizmo principo pagrindinius aspektus. Praktiškai būtų neįmanoma nehumaniškom bausmėm nuteistą asmenį pataisyti ir susigrąžinti į visuomenę, nes bausmę atlikęs asmuo būtų persmelktas pykčio visuomenei, ir būtų didelė tikimybė, kad jam atlikus ar jo atžvilgiu įvykdžius bausmę, jis trokštų keršto. Todėl

---

²³ *Ibid.*, 5-9 str.

valstybei reglamentuojant bausmių vykdymą yra nubrėžtos labai aiškios ribos, t. y. principai, kurių negalima peržengti.

Tuo tarpu principų subjektyvumas pasireiškia tuo, kad pačių principų ištakos veda į visuomenę, į žmonių mąstymą. Tam tikros priimtos nuostatos ir vertybės formuojasi į principus. Būtent todėl principai visuomenėje ir yra priimami tarsi natūralus reiškinys, kurio laikymasis yra savaime suprantamas dalykas. Tas pasireiškia ir bausmių vykdymo teisėje, pavyzdžiui, vertinant jau minėtą humanizmo principą, jis atspindi visuomenės nuomonę bausmių vykdymo klausimais, todėl žmonės nekvestionuoja tiek jo, tiek ir jo pagrindu suformuluotų teisės normų.

Apibendrinant, bausmių vykdymo teisėje principai yra suprantami kaip pamatinės nuostatos, kurios lemia bausmių vykdymo teisės normų esmę. Principai bausmių vykdyme atlieka iš esmės tas pačias funkcijas, kaip ir kitose teisės šakose: reglamentavimo, interpretavimo, teisės spragų užpildymo, kolizijos šalinimo ir argumentavimo. Objektyvumas pasireiškia tuo, kad principai apibrėžia aiškias ribas, kurių negalima peržengti kuriant teisės normas, reguliuojančias bausmių vykdymą. Bet koks nukrypimas bus žalingas tiek pačiam nuteistajam, tiek ir visai visuomenei. Tuo tarpu subjektyvumas pasireiškia tuo, kad iš pradžių visuomenei priimtinos vertybės formuojasi į principus, ir dėl to susiformavę principai ir jų pagrindu kuriamos teisės normos visuomenei yra natūraliai priimtinos bei nekvestionuojamos.

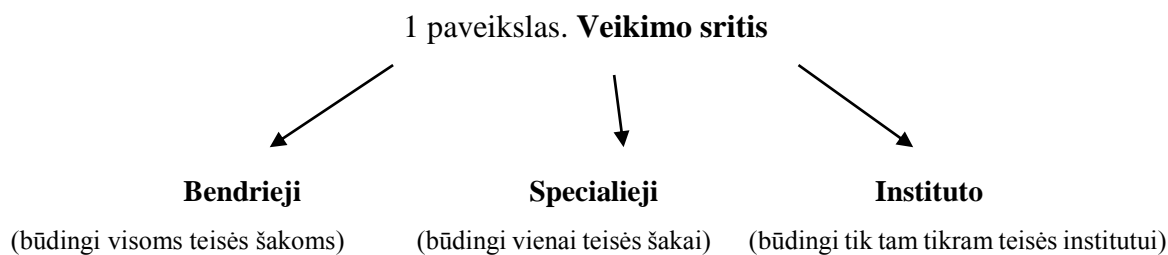
2.2. Bausmių vykdymo teisės principų klasifikavimas

Teisės teorijoje išskiriamos kelios principų klasifikavimo rūšys (būdai). Tai lemia tiek teisės šaka, tiek skirtingas mokslininkų požiūris. Ne išimtis yra ir bausmių vykdymo teisė, kurios principus galima įvairiai skirstyti, ir tie patys principai skirtingų mokslininkų yra vertinami ne vienodai.

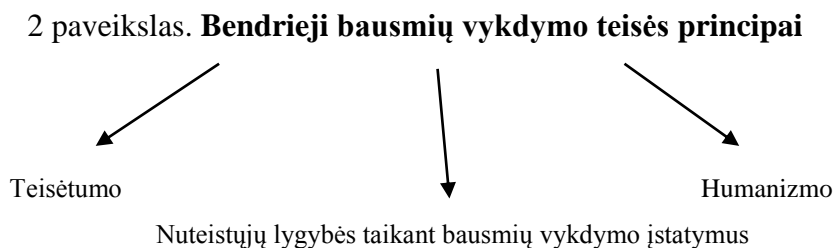
Lietuvoje bausmių vykdymo teisės klausimais bene daugiausiai mokslinių darbų parašęs ir kitų autorių dažnai cituojamas G. Švedas bausmių vykdymo teisės principus skirsto pagal jų **veikimo sritį**²⁴. Principai skirstomi į bendruosius, kurie būdingi visoms teisės šakoms, specialiuosius, būdingus tik bausmių vykdymo teisei, ir instituto, būdingus tik tam tikram bausmių vykdymo teisės institutui. Pažymėtina, kad visi šie principai yra tarpusavyje susiję ir sudaro bendrą sistemą (žr. 1 paveikslą).

---

²⁴ ŠVEDAS, G. *Bausmių vykdymo teisė*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2013, p. 106.

Bendrieji bausmių vykdymo teisės principai – tai BVK įtvirtinti nuteistųjų lygybės taikant bausmių vykdymo įstatymus (6 str.), teisėtumo (5 str.) ir humanizmo (7 str.) principai (žr. 2 paveikslą). Visi šie principai su tam tikromis specifinėmis ypatybėmis yra randami ir kitose teisės šakose. Bausmių vykdymo teisėje šios specifinės ypatybės pasireiškia būtinumu užtikrinti visuomeninių santykių, susijusių su bausmės vykdymu ir atlikimu, teisinio reguliavimo ypatumus.

Trumpai aptariant nuteistųjų lygybės taikant bausmių vykdymo įstatymus principą, pažymėtina, kad BVK 6 str. šis principas įtvirtintas nustatant, kad „taikant bausmių vykdymo įstatymus, vadovaujamosi principu, kad visi nuteistieji lygūs nepaisant jų kilmės, lyties, socialinės ar turtinės padėties, tautybės ar rasės, politinių pažiūrų ir partiškumo, išsilavinimo, kalbos, religinių ar kitokių įsitikinimų, genetinių savybių, neįgalumo, seksualinės orientacijos, veiklos rūšies ir pobūdžio, gyvenamosios vietos ir kitų nenumatytų Lietuvos Respublikos įstatymuose aplinkybių“.

Nagrinėjamas principas išvedamas iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos²⁵ (toliau – Konstitucija) 29 str. „įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs“. KT yra pasisakęs²⁶, jog „šiomis Konstitucijos nuostatomis yra įtvirtintas visų asmenų lygybės principas. Jo turi būti laikomasi ir leidžiant įstatymus, ir juos taikant, ir vykdant teisingumą. Šis principas įpareigoja vienodus faktus teisiškai vertinti vienodai ir draudžia iš esmės tokius pat faktus savavališkai vertinti skirtingai <...>

²⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.

²⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1981 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2000-05-12, nr. 39-1105.

Šis konstitucinis principas nepaneigia to, kad įstatyme gali būti nustatytas nevienodas teisinis reguliavimas tam tikrų asmenų kategorijų, esančių skirtingose padėtyse, atžvilgiu“.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad analizuojamas principas taip pat įtvirtintas ir tarptautinėje teisėje, tame tarpe ir pamatinėje EŽTK²⁷. Tiek tarptautinėje teisėje, tiek Lietuvos Respublikos teisės aktuose yra įtvirtintos šios diskriminacijos rūšys: moterų ir vyrų lygių teisių pažeidimai, tiesioginė ir netiesioginė bei negatyvi ir pozityvi diskriminacijos²⁸. Moterų ir vyrų lygių teisių pažeidimas yra aiškinamas kaip diskriminacija dėl lyties. Tiesioginė diskriminacija yra suprantama kaip aktyvus ar pasyvus elgesys, kuriuo išreiškiamas pažeminimas, paniekimas, teisių ar laisvių apribojimas, specialių pareigų nustatymas arba kokių nors privilegijų teikimas dėl asmens kilmės, lyties, turtinės padėties ir pan.²⁹ Netiesioginė diskriminacija – veikimas arba neveikimas, teisės norma, vertinimo kriterijus ar praktika, kurie formaliai yra vienodi moterims ir vyrams, bet juos įgyvendinant vieni asmenys patenka į mažiau palankią padėtį negu kiti³⁰. Tuo tarpu pozityvi ir negatyvi diskriminacijos yra leidžiamos įstatymo. Pozityvi diskriminacija yra suprantama kaip specialių teisių suteikimas tam tikroms asmenų grupėms, pavyzdžiui, nėsčiosioms, nepilnamečiams, loginiams ir pan. (tokia pozityvi diskriminacija yra įtvirtina ir BVK, pvz., 152 str., 173 str.). Prie pozityvios diskriminacijos priskiriami ir atvejai, kai nuteistiesiems laisvės atėmimo bausme dėl gero elgesio yra suteikiami papildomi skambučiai, pasimatymai ir pan. Negatyvi diskriminacija aiškinama priešingai, tai, kai, pavyzdžiui, laisvę atliekantys asmenys dėl teisės pažeidimų yra perkeliama į griežtesnę grupę ir praranda tam tikras arba dalį privilegijų. Tiek pozityvi, tiek negatyvi diskriminacijos sudaro progresyvosios bausmių atlikimo sistemos, kuri taikoma ir Lietuvoje, pagrindą.

Paminėti kiti bendrieji principai – teisėtumo ir humanizmo – yra plačiau išnagrinėti trečioje šio darbo dalyje³¹.

Specialieji (dar gali būti vadinami šakiniai) bausmių vykdymo teisės principai yra aktualūs tik tam tikrai teisės šakai. BVK yra įtvirtinti šie specialieji principai: teisingo ir progresyvaus bausmių atlikimo (9 str.) bei bausmių vykdymo individualizavimo ir visuomenės dalyvavimo nuteistųjų pataisos procese (8 str.) principai (žr. 3 paveikslą).

---

²⁷ 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 40-987, 9 ir 14 str.

²⁸ ŠVEDAS, G. *Bausmių vykdymo teisė*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2013, p. 118-122.

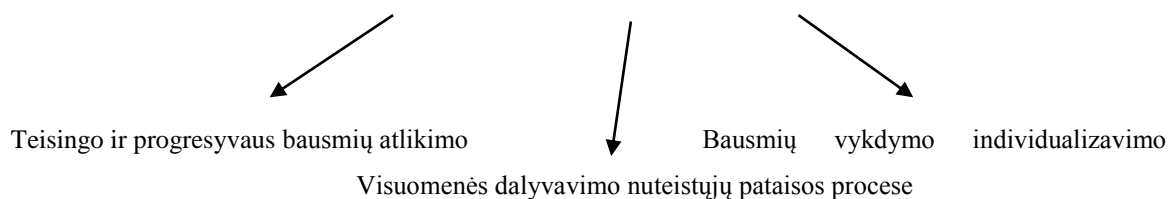
²⁹ ŠVEDAS, G. Iš *Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso komentaras: I-V dalys (1–183 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2004, 6 straipsnis, p. 42.

³⁰ ŠVEDAS, G. *Bausmių vykdymo teisė*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2013, p. 119.

³¹ Žr. p. 25 ir p. 33.

3 paveikslas. Specialieji bausmių vykdymo teisės principai

Trumpai aptariant teisingo ir progresyvaus bausmių atlikimo principą, paminėtina, kad šis principas įtvirtina progresyviąją bausmių sistemą Lietuvoje. Ši sistema, atėjusi iš anglo-saksų teisinių tradicijų valstybių, demokratinėse valstybėse tapo vyraujanti XX a. pirmoje pusėje. Šios sistemos idėja yra ta, kad bausmės atlikimo metu nuteistojo teisinė padėtis yra kintanti priklausomai nuo jo elgesio. Toks apibrėžimas yra įtvirtintas ir BVK 9 str.: „nuteistųjų teisinė padėtis, atsižvelgiant į jų elgesį bausmės atlikimo metu, nustatytų pareigų ir draudimų laikymąsi, požiūrį į darbą ir mokymąsi, reagavimą į psichologinį poveikį ir socialinės reabilitacijos priemones, Baudžiamojo kodekso, Baudžiamojo proceso kodekso ir šio Kodekso nustatyta tvarka gali būti švelninama arba griežtinama“.

Tarptautinėje teisėje šis principas yra įtvirtintas Jungtinių Tautų Organizacijos (toliau – JTO) 1955 m. priimtose ir 2015 m. atnaujintose Tipinėse minimaliose elgesio su kaliniais taisyklėse³². Taigi nuteistojo teisinė padėtis bausmės atlikimo metu priklausomai nuo jo elgesio gali būti arba švelninama, arba griežtinama. Nuteistojo teisinės padėties švelninimas reglamentuotas BVK 140 str. Jame įtvirtintos sąlygos, už kurias nuteistiesiems gali būti skiriamos paskatinimo priemonės: nepriekaištingas elgesys, iniciatyvumas ir aktyvus dalyvavimas įgyvendinant socialinės reabilitacijos priemones, stropus darbas ir geri mokymosi rezultatai. Skatinimo priemonės apima teisės papildomai paskambinti telefonu suteikimas, paskirtos nuobaudos panaikinimas, leidimas parvykti atostogų metu namo, perkėlimas iš paprastosios grupės į lengvąją ir kt. Kalbant apie nuteistojo teisinės padėties griežtinimą, tokios priemonės taip pat yra įtvirtintos BVK (142 str.). Šiame straipsnyje įtvirtinta, kad nuteistiesiems, pažeidusiems bausmės atlikimo režimo reikalavimą, gali būti skiriamas pataisos įstaigos patalpų tvarkymas be eilės, uždarymas į karcerį, perkėlimas iš paprastosios grupės į drausmės grupę ir kt. Pažymėtina, kad padėties švelninimo, ir padėties griežtinimo priemonių BVK numato nemažai, todėl jas skiriant turėtų būti laikomasi nuoseklumo ir proporcingumo reikalavimų. Bendrąja prasme, šis principas nulemia, kad nuteistasis yra ne tik pataisos proceso objektas, bet ir aktyvus jo

³² 2015 m. gruodžio 17 d. Jungtinių Tautų Organizacijos atnaujintos Tipinės minimalios elgesio su kaliniais taisyklės, 95 taisyklė. [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.penalreform.org/wp-content/uploads/1957/06/ENG.pdf>>.

dalyvis³³. Ši nuostata reiškia, kad nuteistasis pats turi aktyviai dalyvauti pataisos procese, o už tai jam yra numatytos skatinimo priemonės. Toks požiūris leidžia ugdyti žmogaus savarankiškumą, kuris yra būtinas gyvenant visuomenėje. Aktyvus dalyvavimas pataisos procese yra ypač aktualus laisvės atėmimo bausmė nuteistiems asmenims, nes šių bausmių turinys pasižymi tokiomis neigiamomis aplinkybėmis, kaip, pavyzdžiui, ryšio su šeima ar socialine aplinka ribojimu, kurias gali sušvelninti tik savarankiškumo ir iniciatyvos ugdymas. Šis principas yra labai glaudžiai susijęs su BVK įtvirtintu bausmių vykdymo individualizavimo principu (8 str.).

Kaip vienas iš specialiųjų principų išskirtas bausmių vykdymo individualizavimo principas BVK yra įtvirtintas 8 str. ir apibrėžiamas kaip „atskirų bausmių vykdymo tvarką ir sąlygas reglamentuojančiuose šio Kodekso skyriuose numatytos pataisos priemonės nuteistiesiems taikomos atsižvelgiant į jų asmenybę bei elgesį bausmės atlikimo metu, taip pat į padarytos nusikalstamos veikos pavojingumą ir pobūdį“. Pagal šį principą Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių 163 punkte yra įtvirtinta, kad atsižvelgiant į nuteistojo asmenybę ir jo poreikius, sudaromas individualus darbo su nuteistuoju planas (programa)³⁴.

G. Švedas išskiria tris skirtingas pataisos priemonių, poveikio metodų ir formų grupes³⁵. Visų pirma, pagal atlikimo būdą bausmės skirstomos į atliekamas kolektyviai (pvz., laisvės atėmimas) ir individualiai (pvz., laisvės apribojimas). Kolektyviai atliekamų bausmių atveju, BVK 52 str. ir 70 str. yra numatyti atskyrimo pagrindai ir kriterijai nuteistųjų arešto, laisvės atėmimo bei laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmėms. Nagrinėjamuose straipsniuose yra įtvirtinti tokio klasifikavimo tikslai (pvz., atskirti nuteistuosius, kurie gali daryti neigiamą įtaką kitiems nuteistiesiems) ir pagrindai (pvz., atskirti nuteistuosius, sergančius užkrečiama liga). Toks klasifikavimas leidžia į vieną grupę surinkti nuteistuosius, kurie yra panašūs savo asmeninėmis savybėmis ir poreikiais, todėl atsiranda galimybė taikyti veiksmingesnes grupines ir individualias pataisos priemones. Antra, kadangi visos bausmės skiriasi savo esme ir turiniu, skiriasi ir taikomos pataisos priemonės. Kuo griežtesnė bausmė, tuo daugiau pataisos priemonių yra numatyta bausmių vykdymo įstatymuose. Tai yra dėsninga, nes griežtesnėmis bausmėmis dažniausiai nuteisiami pavojingesni asmenys, kurių socialinei reabilitacijai būtina taikyti įvairesnes pataisos priemones. Trečia, pataisos priemonių įgyvendinimo formos gali būti masinės, grupinės ir individualios. Masinėse pataisos priemonėse dalyvauja didelis skaičius

---

³³ ŠVEDAS, G. Iš *Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso komentaras: I-V dalys (1–183 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2004, 9 straipsnis, p. 50.

³⁴ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2003 m. liepos 2 d. įsakymas Nr. 194 „Dėl pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 76-3498.

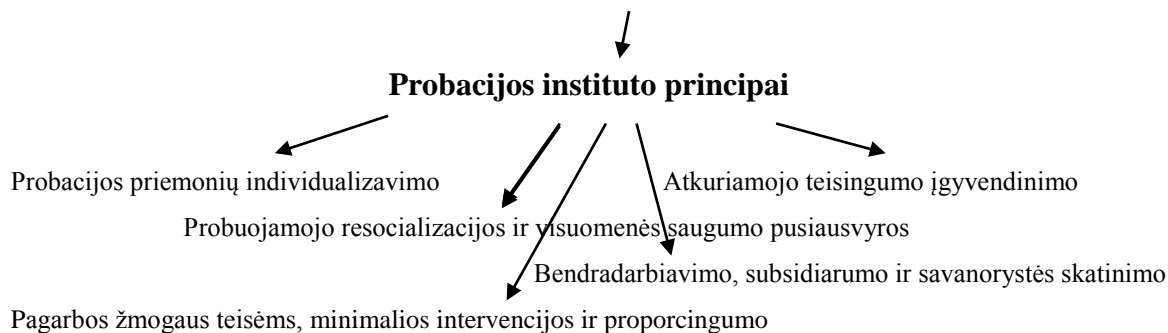
³⁵ ŠVEDAS, G. *Bausmių vykdymo teisė*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2013, p. 121-123.

nuteistųjų, tokiomis priemonėmis yra laikoma kino filmo peržiūra, koncertas ir pan. Grupinėse priemonėse dalyvauja jau pagal tam tikrus kriterijus atskirta nuteistųjų grupė, pavyzdžiui, sporto varžybos, profesinis mokymas. Tuo tarpu individualiose priemonėse dalyvauja jau tik vienas nuteistasis, geriausias to pavyzdys – psichologinė terapija. Be jokios abejonės geriausias nuteistojo pataisymo rezultatus galima pasiekti taikant individualią terapiją. Tačiau ši forma yra ir pati brangiausia, net ir turtingose valstybėse ji nėra vyraujanti. Todėl siekiamybė būtų padaryti vyraujančia forma grupinius užsiėmimus ir juos derinti su masiniais renginiais ir individualiu darbu.

Visuomenės dalyvavimo nuteistųjų pataisos procese principas yra plačiau nagrinėjamas trečioje šio darbo dalyje³⁶.

Trečioji išskirta principų grupė yra tam tikro teisės instituto principai. Lietuvoje iš bausmių vykdymo teisės instituto principų yra išskiriami Lietuvos Respublikos Probacijos įstatyme įtvirtinti principai³⁷. Šio įstatymo 4 str. yra įtvirtinti penki probacijos instituto principai: probuojamojo resocializacijos ir visuomenės saugumo pusiausvyros, probacijos priemonių individualizavimo, pagarbos žmogaus teisėms bei minimalios intervencijos ir proporcingumo, bendradarbiavimo, subsidiarumo ir savanorystės skatinimo, atkuriamojo teisingumo įgyvendinimo principai (žr. 4 paveikslą). Detaliau šie principai ir jų santykis su BVK įtvirtintais principais nagrinėjami trečioje šio darbo dalyje³⁸.

4 paveikslas. Instituto bausmių vykdymo teisės principai

Atkreiptinas dėmesys, kad be G. Švedo pateiktos bausmių vykdymo teisės principų klasifikacijos, Lietuvos mokslininkų literatūroje galima rasti ir šiek tiek kitokį bausmių vykdymo teisės principų skirstymą. Pavyzdžiui, J. Blaževičius principus pagal jų veikimo sritį taip pat skirsto į bendruosius ir specifinius (šakinius)³⁹. Tačiau skiriasi principų

³⁶ Žr. p. 45.

³⁷ Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 4-108.

³⁸ Žr. p. 52.

³⁹ BLAŽEVIČIUS, J., et al. *Penitencinė (bausmių vykdymo) teisė: vadovėlis*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004, p. 52-61.

klasifikacija – pavyzdžiui, teisėtumo ir humanizmo principai yra priskiriami tiek bendriesiems principams (kildinami iš Konstitucijos), tiek specifiniams (kildinami iš BVK). Tuo tarpu prie specifinių principų papildomai yra priskiriami nuteistųjų diferenciacijos bausmės atlikimo metu, demokratizmo, įtikinimo ir prievartos derinimo, psichoterapinio ir socialiai reabilituojamo poveikio stiprinimo bausmės vykdymo procese, nuteistųjų teigiamos iniciatyvos ugdymo ir skatimo, pataisos priemonių taikymo rezultatų įtvirtinimo principai. Verta pabrėžti, kad G. Švedas tokį teisėtumo ir humanizmo principų priskyrimą ir prie bendrųjų, ir prie specifinių principų laiko nepagrįstu, tačiau pripažįsta papildomus nurodytus šakinius principus⁴⁰.

Lietuvos mokslinėje literatūroje pastebimas ir teisės principų skirstymas pagal teisės šaltinio, kuriame jie įtvirtinti, norminę galią. Baudžiamojo proceso principų skirstyme šis kriterijus netgi įvardijamas kaip pagrindinis⁴¹. Analizuojant bausmių vykdymo teisės principus, dalis jų yra įtvirtinta Konstitucijoje, kita dalis – BVK, o trečia dalis – kituose įstatymuose (pvz., Probacijos įstatyme). Pagal savo reikšmę bausmių vykdymo teisei svarbiausi yra konstituciniai, tuomet – įtvirtinti BVK, ir galiausiai – Probacijos įstatyme įtvirtinti principai. BVK ir Probacijos įstatyme įtvirtinti principai yra plačiau apžvelgiami kitose šio darbo dalyse, todėl verta apžvelgti Konstitucijoje įtvirtintus ir bausmių vykdymo teisei aktualius principus.

Trumpai apžvelgiant Konstitucijoje įtvirtintus bausmių vykdymo teisės principus, pažymėtina, kad jau preambulėje yra įtvirtintas teisinės valstybės principas. KT savo nutarime yra išaiškinęs⁴², kad „konstitucinis teisinės valstybės principas yra universalus principas, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Lietuvos Respublikos Konstitucija, kad teisinės valstybės principo turinys atsiskleidžia įvairiose Konstitucijos nuostatose ir yra aiškintinas neatsiejamai nuo Konstitucijos preambulėje skelbiamo atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės siekio. Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas, be kitų reikalavimų, suponuoja ir tai, kad turi būti užtikrintos žmogaus teisės ir laisvės, kad visos valstybės valdžią įgyvendinančios bei kitos valstybės institucijos turi veikti remdamosi teise <...>“. Bendriausiu požiūriu teisinės valstybės principas išreiškia idėją, kad valstybėje vadovaujamosi teise, bet ne asmens valia⁴³. Bausmių vykdymo teisėje

⁴⁰ ŠVEDAS, G. *Bausmių vykdymo teisė*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2013, p. 106-107.

⁴¹ JURKA, R., et al. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 22.

⁴² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 14 d. nutarimo Nr. 36 „Dėl 1998 metų pavyzdžio banderolių tabako gaminiams ir alkoholiniams gėrimams ženklinti įvedimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos įmonių įstatymo 8 straipsnio 1 daliai ir 12 straipsnio 1 daliai“. *Valstybės žinios*, 2000-02-25, nr. 17-419.

⁴³ MURAUSKAS, D. Teisinės valstybės principas: sampratos paieškos doktrinoje. *Teisė*, 2011, nr. 78, p. 168.

tai galėtų būtų suprantama, kaip pareiga valstybės institucijoms ir pareigūnams bausmės vykdymo metu su nuteistaisiais elgtis tik taip, kaip jiems galima pagal teisės normas. Savavališki veiksmai yra griežtai draudžiami.

Konstitucijos 5 str. taip pat yra įtvirtintas bausmių vykdymo teisei aktualus valdžių padalijimo principas. Šiuo principu yra įtvirtintos trys atskiros valdžios – įstatymo leidžiamoji (Seimas), vykdomoji (Vyriausybė) ir teisminė (Teismas). Visos šios valdžios yra atskirtos ir veikia savo kompetencijos ribose. Šis principas yra pamatinis principas ne tik Lietuvoje, bet ir visose demokratinėse valstybėse. Bausmių vykdymo teisėje nuteistųjų asmenų suvaržymai gali būti nustatyti tik įstatymu, t. y. juos turi priimti Seimas. Tai reiškia, kad, tarkime, pataisos įstaigos vadovas (tai jau traktuojama kaip vykdomoji valdžia) negali nustatyti kokių nors apribojimų nuteistiesiems. Minimu atveju pataisos įstaigos vadovo kompetencija yra tik tokia, kokia jam yra suteikta įstatymo. Dar vienas bausmių vykdymo teisei ypač aktualus konstitucinis principas įtvirtintas 21 str.: „draudžiama žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, taip pat nustatyti tokias bausmes“. Tai vienareikšmiai nurodo, kad įstatymo leidėjui draudžiama įtvirtinti žmogaus kankinimą, žalojimą, orumą žeminančias ir kitas žiauraus elgesio bausmes, o tuo tarpu valstybės institucijoms ir pareigūnams draudžiama minėtais būdais elgtis nuteistųjų atžvilgiu. Šis principas išsirutuliojo į humanizmo principą, tiesiogiai įtvirtiną Bausmių vykdymo kodekse. Dar viena pamatinė nuostata yra įtvirtinta 29 str.: „žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu“. Niekam negali būti taikomi specialūs suvaržymai, įskaitant ir nuteistiesiems, dėl minimų aplinkybių. Šis principas padėjo suformuoti BVK įtvirtiną ir jau analizuotą nuteistųjų lygybės vykdant bausmių vykdymo įstatymus principą.

Konstitucijoje būtų galima rasti ir kitų kokių nors aspektu su bausmių vykdymo teise susijusių principų. Taigi galime daryti išvadą, kad pamatiniai bausmių vykdymo teisės principai savo kilme yra konstituciniai. Šie principai be jokios abejonės padarė lemiamą įtaką formuojant tiek visą bausmių vykdymo teisės politiką, tiek ir BVK bei Probacijos įstatyme įtvirtintus principus.

Nagrinėjant užsienio literatūrą, paminėtina, kad yra išskiriami bausmių vykdymo teisės principai konkrečios bausmės vykdymo kontekste. Išskirtina bausmių vykdymo teisės instituto – kalinimo (angl. *principles of prison law*) – principų analizė, kurią atliko mokslininkai D. van Zyl Smit ir S. Snacken⁴⁴. Autoriai iš viso išskyrė aštuonis principus,

---

⁴⁴ VAN ZYL SMIT, D.; ir SNACKEN, S. *Principles of European Prison Law and Policy*. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 86-124.

kuriuos išnagrinėjo analizuodami jų santykį su Europos Tarybos patvirtintose Europos kalėjimų taisyklėse įtvirtintais principais⁴⁵. Pažymėtina, kad tiek autorių, tiek minimose Taisyklėse yra naudojami terminai „kalėjimas“, „įkalinimas“, kurie anot G. Sakalausko, skirtingose šalyse gali reikšti labai įvairias asmens laisvės atėmimo formas⁴⁶. Lietuvos kontekste šie terminai atitinkamai apima pataisos namus, tardymo izoliatorius, kalėjimą, atvirą koloniją, areštines, laisvės atėmimo vietų ligoninę ir asmenų laikymą visose šiose įstaigose. Pirmasis principas išskiriamas kaip „laisvės atėmimas, kaip paskutinės priemonės panaudojimas“. Žmogui laisvės atėmimo bausmė turi būti skiriama tik išskirtiniais atvejais, kai jo atliktas nusikaltimas visuomenei sukėlė tokią žalą, kad jokia kita bausmė nebus pakankama. Taisyklėse šis principas įtvirtintas įžanginėje dalyje, kurioje akcentuojama, kad niekam negali būti apribojama laisvė, išskyrus tik kaip kraštutinė priemonė ir vykdoma vadovaujantis įstatymais. Kitas principas yra „pagarba įkaltų asmenų žmogaus teisėms“. Asmens teisės gali būti apribotos proporcingai ir tik esant teisėtam pagrindui. Šis principas yra vienas kertinių principų - jis išvedamas iš bendrojo humanizmo principo ir yra glaudžiai susijęs su teisėtumo principu. Taisyklėse šis principas yra įtvirtintas pirmuose trijuose punktuose – asmenims, iš kurių atimta laisvė: paliekamos visos teisės, iš kurių nėra teisiškai atimamos; turi būti taikomi tik būtini ir minimalūs apribojimai; turi būti užtikrinama pagarba jų žmogaus teisėms. Trečiasis principas yra „laisvės atėmimo vietos režimo normalizavimas“. Laisvės atėmimas jau savaime yra bausmė, todėl negalima laisvės atėmimo naudoti bausmei. Kadangi laisvės atėmimas jau ir taip yra pati griežčiausia bausmė, visos kitos gyvenimo sąlygos turėtų būti kiek galima panašesnės į sąlygas esančias laisvėje. Pats normalizavimas suprantamas dvejopai – individualiu lygiu (pvz., pasimatymai su artimaisiais) ir kolektyviu lygiu (pvz., teisė į mokslą, medicininę pagalbą). Taisyklėse šis principas yra įtvirtintas penktame punkte, kuriame teigiama, kad gyvenimas laisvės atėmimo įstaigoje turi būti kiek įmanoma panašesnis gyvenimui visuomenėje. Ketvirtasis principas yra „integracijos palengvinimas“. Visi laisvės atėmimo būdai turi būti organizuojami taip, kad asmenims būtų palengvintas kelias sugrįžti į visuomenę. Integracija dar gali būti suprantama kaip socializacija arba reabilitacija. Šis vienas esminių pataisos proceso tikslų yra įtvirtintas ir Taisyklių šeštame punkte, kuriame nurodoma, jog laisvės atėmimo bausmės vykdymas turėtų būti orientuotas į tai, kad išėjęs į laisvę žmogus galėtų kuo lengviau integruotis visuomenėje. Penktasis

---

⁴⁵ 2006 m. sausio 11 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendacija valstybėms narėms Rec(2006)2 dėl Europos kalėjimų taisyklių (Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules, adopted by the Committee of Ministers on 11 January 2006) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/PRISONS/EPR/EPR_Lithuanian.pdf>.

⁴⁶ SAKALAUŠKAS, G. Įkalinimo atvėrimas: prielaidos ir galimybės Lietuvoje. *Teisė*, 2013, nr. 89, p. 37.

principas yra „kalėjimas – visuomenėje, visuomenė – kalėjimuose“. Šis principas yra įtvirtintas ir BVK (8 str.) kaip visuomenės dalyvavimo nuteistųjų pataisos procese principas. Visuomenė turi būti suinteresuota, kad į laisvę išėjęs žmogus nesijaustų atstumtas, turėtų kuo tvirtesnius pagrindus naujam gyvenimo etapui pradėti, ir, svarbiausia, nejaustų pykčio ir nenorėtų keršyti jo laisvę atėmusiai visuomenei. Taisyklėse tai yra numatyta septintame punkte – turi būti skatinamas bendradarbiavimas su socialinėmis tarnybomis ir stengiamasi įtraukti į pataisos procesą kuo platesnį visuomenės ratą. Šeštasis principas yra „laisvės atėmimo vietų pareigūnų kompetencijos svarba“. Pastaruoju metu tarp baudmės vykdymo teisės mokslininkų tai tapo pripažinta kaip labai svarbus baudmės vykdymo elementas, susiformavęs netgi į principą. Būtent pareigūnai laisvės atėmimo vietose nuolatos bendrauja su nuteistaisiais, formuoja įstaigos mikroklimatą. Gerai apmokintas personalas gali greičiau ir geriau suprasti nuteistųjų problemas, charakterizuoti individualias asmenybes. Tai teigia ir Taisyklių aštuntasis punktas – laisvės atėmimo įstaigų pareigūnams, kurie atlieka svarbią visuomeninę tarnybą, turi būti sudarytos geros darbo sąlygos, kad jie galėtų užtikrinti aukštos kokybės nuteistųjų priežiūrą. Septintasis principas yra „nepriklausomi patikrinimai ir stebėjimai“. Kontrolė gali būti kelių rūšių – vidiniai instituciniai patikrinimai, nepriklausoma valstybinė priežiūra ir tarptautinė priežiūra. Bene didžiausią įtaką daro tarptautinė priežiūra, kurią vykdo CPT, kuris įsteigtas pagal 1989 m. įsigaliojusią Europos konvenciją prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą⁴⁷. Komitetas lanko atskirų valstybių pasirinktas laisvės atėmimo vietas ir teikia pastabas valstybėms apie laisvės atėmimo sąlygas. Pavyzdžiui, Lietuvoje šis Komitetas nuo 2000 m. lankėsi penkis kartus. Taisyklėse tai reglamentuota devintame punkte – visos laisvės atėmimo vietos turi būti reguliariai tikrinamos valstybiniu mastu ir nepriklausomai stebimos. Paskutinis principas yra „diskriminacijos uždraudimas“. Tai konstitucinis principas, kuris teigia, kad niekas negali būti diskriminuojamas dėl savo lyties, rasės, religijos, politinių pažiūrų ir pan. Taisyklių tryliktame punkte yra įtvirtinta praktiškai identiška formuluotė.

Apibendrinant baudmių vykdymo teisės principų klasifikaciją, yra išskirtinos dvi reikšmingiausios principų klasifikacijos – pagal veikimo sritį ir pagal norminį aktą, kuriame jie yra įtvirtinti. Pirmuoju atveju principai skirstomi į bendruosius (aktualius visai teisės sistemai), specialiuosius (aktualius tik baudmių vykdymo teisei) bei instituto (aktualius tik konkrečiam baudmių vykdymo teisės institutui). Antruoju atveju principai

---

⁴⁷ 1987 m. Europos konvenciją prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą. *Valstybės žinios*, 1998, nr. 86-2392.

skirstomi į įtvirtintus Konstitucijoje, BVK ir kituose įstatymuose. Pagal šį įtvirtinimo eiliškumą skiriasi ir principų reikšmingumas.

3. Kai kurie Bausmių vykdymo kodekse ir Probacijos įstatyme įtvirtinti principai: teorinė ir praktinė analizė

3.1. Teisėtumo principas

Teisėtumo principas yra bendrasis teisės principas, kurio ištakos vedą į Konstituciją. Preambulėje yra deklaruojamas teisingos ir teisinės valstybės tikslas, kuris gali būti pasiekiamas tik kuriant valstybę laikantis Konstitucijoje įtvirtintų normų. Pavyzdžiui, su teisétumu glaudžiai susijęs 7 str., kuriame įtvirtinta, kad „negalioja joks įstatymas ar kitas aktas priešingas Konstitucijai“ ir „galioja tik paskelbti įstatymai“. 20 str. įtvirtinta, kad „niekas negali būti savavališkai sulaikytas arba laikomas suimtas. Niekam neturi būti atimta laisvė kitaip, kaip tokiais pagrindais ir pagal tokias procedūras, kokias yra nustatęs įstatymas“. Tai tik kelios normos, įtvirtinančios teisétumo dvasią valstybės teisinėje sistemoje.

Bausmių vykdymo teisėje teisétumo principas yra įtvirtintas BVK 5 str. Kodekse šis principas yra atskleidžiamas keturiais aspektais.

Visų pirma, straipsnyje yra atskleidžiama, kad „bausmės vykdymo pagrindas yra tik įsiteisėjęs apkaltinamasis Lietuvos Respublikos teismo nuosprendis. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių ir Lietuvos Respublikos įstatymų numatytais atvejais bausmės vykdymo pagrindu yra užsienio valstybės teismo arba tarptautinės teisminės institucijos įsiteisėjęs apkaltinamasis nuosprendis (sprendimas)“. Esminė sąlyga yra tai, kad bausmės vykdymo pagrindas yra tik įsiteisėjęs apkaltinamasis nuosprendis. Nuosprendžio įsiteisėjimą reglamentuoja jau BPK, kurio 336 str. yra įtvirtinti trys įsiteisėjimo momentai: pirmos instancijos – jeigu jis neapskundžiamas, jeigu apskundžiamas – nuo apeliacinės instancijos teismo sprendimo paskelbimo dienos, o apeliacinės instancijos teismo nuosprendis ir nutartis įsiteisėja nuo jų paskelbimo dienos. Šio teisétumo principo aspekto problematiką sukelia BPK 315 str. 2 d., kurioje yra įtvirtinta nuosprendžio pradėjimo vykdyti galimybė apeliacijos nagrinėjimo metu, jeigu asmuo raštu pareiškia norą pradėti bausmės atlikimą. Pagal šią BPK nuostatą, Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymo⁴⁸ 12 str. 2 d. yra įtvirtinta, kad „suimtiesiems yra prilyginami nuteistieji arešto, terminuoto laisvės atėmimo ar laivės atėmimo iki gyvos galvos bausmėmis, kurie, vadovaudamiesi Baudžiamojo proceso kodekso 315 straipsnio nuostatomis, pareiškė norą atlikti bausmę, – iki jų pasiuntimo į areštines ar pataisos įstaigas“. Todėl asmenys, kurių

---

⁴⁸ Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 12-313. Nauja redakcija (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2008, nr. 81-3172

atžvilgiu dar nėra įsiteisėjęs apkaltinamasis nuosprendis, yra siunčiami atlikti bausmę. Tokia situacija pažeidžia nagrinėjamą BVK nuostatą, kad bausmių vykdymo pagrindas yra tik įsiteisėjęs apkaltinamasis teismo nuosprendis. Tai neišvengiamai sukelia nuteistojo teisinės padėties vertinimo spragą – neaišku, ar jam turėtų būti taikomos suimtojo teisės ir pareigos, ar vis dėl to nuteistojo. Sprendžiant šią spragą remiantis bausmių vykdymo teisės principais, toks asmuo turėtų įgyti jam daugiau teisių suteikiantį teisinį statusą. Pavyzdžiui, suimtas pagal Suėmimo įstatymo 22 str. 1 d. turi teisę į pasimatymą tik esant prokuroro ar teismo rašytiniam sutikimui. Tuo tarpu, pavyzdžiui, nuteistajam laisvės atėmimo bausme ir bausmę atliekančiam pataisos namuose paprastosios grupės sąlygomis, per du mėnesius priklauso teisė gauti vieną ilgalaikį ir vieną trumpalaikį pasimatymą, kuriam nereikia jokio leidimo (BVK 73 str. 2 d.). Todėl tokiu atveju savanoriškai bausmės atlikimo prašiusiam ir jį atliekančiam asmeniui prokuroras ar teismas uždrausti teisės į pasimatymus negalėtų.

Antra, nagrinėjamame straipsnyje yra atskleidžiama, kad „nuteistų asmenų teisių bei laisvių apribojimus ir nuteistų asmenų pareigas nustato tik Lietuvos Respublikos įstatymai“. Tai reiškia, kad įstatymus lydintys teisės aktai negali nustatyti nuteistiesiems įstatyme nenumatytų teisių, laisvių apribojimų bei pareigų. Jie savo apimtimi gali reguliuoti bausmių vykdymą tik tiek, kiek jie turi įstatyme numatytos kompetencijos. Yra išskiriami trys šio principo aspektai teisėkūros procese: konkretus draudimas (pvz., organizuoti piketus; BVK 110 str. 2d. 1 p.), konkreti pareiga (pvz., pranešti, jeigu laiku negali atvykti į bausmės atlikimo vietą; BVK 59 str. 4 d.) ir bendro pobūdžio pareiga arba draudimas (pvz., vykdyti pataisos įstaigos administracijos reikalavimus; BVK 110 str. 1 d. 2 p.)⁴⁹.

Trečia, taip pat šiame straipsnyje yra įtvirtinta, kad „nuteistojo elgesį gali suvaržyti tik draudimas arba pareiga. Bausmės vykdymo institucija arba pareigūnas gali veikti tik įstatymų nustatytais būdais ir priemonėmis. Įstatymų nustatytus reikalavimus pažeidę pareigūnai atsako pagal Lietuvos Respublikos įstatymus“. Ši nuostata yra glaudžiai susijusi su antrąją. Dar kartą akcentuojama, kad bausmės vykdymo institucija arba pareigūnas gali veikti tik vadovaudamiesi įstatymais. Ši nuostata įtvirtina vieną pamatinių visos bausmių vykdymo teisės elementų, kad nuteistajam galima viskas, kas neuždrausta įstatymo, o valstybės institucija ar pareigūnas gali elgtis tik taip, kaip numatyta įstatyme.

Ketvirta, yra atskleidžiama, kad „bausmių vykdymo institucijų, įstaigų ir pareigūnų veiklos teisėtumo priežiūrą atlieka Lietuvos Respublikos teismai, prokurorai, Seimo skiriami kontrolieriai, Teisingumo ministerija ir kitos valstybės institucijos pagal Lietuvos Respublikos įstatymus“. Esminis šios nuostatos elementas – teisėtumo priežiūra. Teisėtumo priežiūra nebūtų realiai įgyvendinama, be galimybės nuteistiesiems asmenims

---

⁴⁹ ŠVEDAS, G. *Bausmių vykdymo teisė*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2013, p. 111.

apskusti bausmes vykdančių institucijų ir įstaigų pareigūnų veiksmus. Apskundimų tvarka yra detalizuojama BVK 183 str. Šiame straipsnyje yra įtvirtinta skundimo tvarka ir terminai – institucijų ir įstaigų pareigūnų veiksmai ir sprendimai gali būti skundžiami per vieną mėnesį institucijos ar įstaigos vadovui, o pastarojo – Kalėjimų departamento direktoriui. Abejais atvejais skundai turi būti išnagrinėti per dvidešimt darbo dienų nuo skundo gavimo arba tyrimo (jeigu atliekamas) baigimo dienos. Kalėjimų departamento veiksmai per dvidešimt dienų gali būti skundžiami administraciniam teismui. Tuo tarpu baudos, juridinio asmens apribojimo ar likvidavimo bausmes vykdančių antstolių veiksmai skundžiami Civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka. Pažymėtina, kad komentuojame straipsnyje yra numatyta ir galimybė teikti skundus Seimo kontrolieriams⁵⁰ arba kitoms valstybinėms institucijoms. Svarbu, kad pagal BVK 110 str. 2 d. skundai nėra tikrinami. Šiuo klausimu dar išskiriami du svarbūs aspektai⁵¹: Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių pagrindu priežiūrą gali atlikti ir tarptautinės organizacijos (pvz., CPT, EŽTT) bei tai, kad įstatymo reikalavimus pažeidę pareigūnai gali būti patraukti drausminėn, administracinėn arba baudžiamojon atsakomybėn.

Nagrinėjant tarptautinius teisės šaltinius, jau minėtose JTO Tipinės minimalios elgesio su kaliniais taisyklėse teisėtumo principas yra įtvirtintas net keliose taisyklėse. Pavyzdžiui, pirmasis BVK įtvirtintas teisėtumo aspektas dėl to, kad bausmės pagrindas yra tik įsiteisėjęs teismo nuosprendis, yra atskleidžiamas 7 ir 8 taisyklėse, kuriose įtvirtinta, kad niekas negali būti įkalintas be apkaltinamojo teismo nuosprendžio. Tiesiogiai teisėtumo principas yra minimas 50 taisyklėje, kurioje įtvirtinta, jog kalinių ir jų kamerų apieška turi būti atliekama tik būtinais atvejais ir laikantis humanizmo, proporcingumo ir teisėtumo principų.

Taip pat šis principas atskleidžiamas ir nagrinėtoje Europos Tarybos rekomendacijoje „dėl Europos kalėjimų taisyklių“. Taisyklių 14 p. yra įtvirtinta, kad niekas negali būti įkalintas be galiojančio teismo sprendimo. 24 p. yra įtvirtinta teisė kaliniams bendrauti su šalies ir tarptautinių organizacijų atstovais. Antrasis ir ketvirtasis BVK atskleisti ir jau nagrinėti teisėtumo principo aspektai yra įtvirtinti 57.2 p.: nacionalinių įstatymų pareiga nustatyti, kas yra laikomi drausminiais pažeidimais, ir pareiga reglamentuoti nuteistųjų teisę pateikti skundus, apeliaciją ir jų nagrinėjimo tvarką.

---

⁵⁰ Lietuvos Respublikos seimo kontrolierių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1998, nr. 110-3024.

⁵¹ ŠVEDAS, G. *Bausmių vykdymo teisė*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2013, p. 114.

Labai aktuali yra Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija⁵². Teisėtumo principas šioje Konvencijoje keliais aspektais yra įtvirtintas 5 str. Pavyzdžiui, šio straipsnio 1 d. yra nustatyta, jog laisvė gali būti atimama tik įstatymo nustatyta tvarka. Tokia tvarka apima asmens kalinimą pagal kompetentingo teismo nuosprendį, asmens teisėtą sulaikymą ar suėmimą, jeigu yra pagrįstas įtarimas dėl nusikaltimo padarymo, teisėtą sulaikymą užkrečiamomis ligomis sergančių asmenų ir kt. Tuo tarpu 4 d. yra įtvirtinta, jog kiekvienas sulaikytas ar suimtas asmuo turi teisę kreiptis į teismą, kad šis priimtų sprendimą dėl sulaikymo ar suėmimo teisėtumo. Pažymėtina, kad šios Konvencijos pagrindu yra įsteigtas EŽTT. Į šį Teismą gali kreiptis asmenys, kurie jau nebeturi galimybių apginti savo galimai pažeistų teisių nacionalinėje teismų sistemoje, ir yra įsitikinę, kad toks galimas jų teisių pažeidimas yra pažeidžiantis jų teises pagal EŽTK. Taip pat išskirtina, kad nemaža dalis bylų, kurias prieš Lietuvą priima nagrinėti EŽTK, yra iš bausmių vykdymo teisės srities.

Lietuva taip pat yra ratifikavusi Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutą⁵³. Šio Statuto pagrindu įsteigtas Teismas nagrinėja labai sunkius, tarptautinę bendriją verčiančius susirūpinti nusikaltimus, nurodytus Statute. Teisėtumo principas atskleidžiamas, pavyzdžiui, Statuto 106 str., kuriame yra įtvirtinta Teismo priežiūra bausmės vykdymo metu ir nuteistojo teisė susisiekti su Teismu.

Nagrinėjant Lietuvos teismų praktiką, pažymėtina, kad pagal BVK 183 str. 3 d. nuteistųjų skundus yra kompetentingi nagrinėti administraciniai teismai.

Jau nagrinėta, kad susidaro teisinė spraga, kuomet vadovaujantis BPK 315 str. 2 d. asmeniui pateikus prašymą atlikti neįsiteisėjusios bausmės vykdymą, yra neaiški tokio asmens teisinė padėtis – nuteistasis ar suimtasis. Gilinantis į šį atvejį, G. D. buvo nuteistas pirmos instancijos teismo aštuonerių metų ir šešių mėnesių laisvės atėmimo bausme, ir vadovaudamasis minėto straipsnio dalimi paprašė pradėti bausmės atlikimą iki kol bus išnagrinėta apeliacija. Tačiau po vienerių metų, dar nepasibaigus apeliacinio teismo procesui, asmuo įteikė pataisos namų administracijai pareiškimą, kuriame nurodė, kad jau nebesutinka atlikti bausmės pagal neįsiteisėjusį teismo nuosprendį, ir prašė laikyti negaliojančiu prieš metus teiktą sutikimą. Kadangi tokia situacija yra teisiškai nereguluota, pataisos namų direktorius dėl sprendimo kreipėsi į apygardos teismą. Šią praktinę situaciją teismas išnagrinėjo G. D. nenaudai, tiesiog pažymėdamas, kad

---

⁵²1950 m. Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 40-987.

⁵³1998 m. Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutas, priimtas Jungtinių tautų diplomatinėje įgaliotųjų atstovų konferencijoje, skirtoje tarptautinio baudžiamojo teismo įsteigimui; Lietuvos Respublikos įstatymas dėl tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statuto ratifikavimo. *Valstybės žinios*, 2013, nr. 49-2156.

baudžiamojo proceso įstatymas nenumato nuteistajam teisės atšaukti savo sutikimą pradėti atlikti bausmę, neįsiteisėjus apkaltinamajam nuosprendžiui. Apeliacinis teismas šią Kauno apygardos teismo nutartį pripažino tinkamai argumentuota ir ją paliko galioti⁵⁴. Ši situacija yra labai diskutuotina, nes, pavyzdžiui, yra tikimybė, kad jeigu būtų žinojęs, kad savo sprendimo atšaukti negalės, G. D. būtų neprašęs pradėti bausmės vykdymo. Todėl nagrinėjamą teisinę situaciją yra būtina reglamentuoti įstatymiškai. Tačiau vertinant, kad visa BPK 315 str. 2 d. yra probleminė ir diskutuotina, būtų tikslinga šios BPK nuostatos, reglamentuojančios bausmių vykdymą, iš viso atsisakyti.

Kitoje byloje, A. M. buvo nubaustas pataisos įstaigos direktoriaus už tai, kad pažeidė BVK 110 str. 1 d. 1 p. (nesilaikė nustatytos pataisos įstaigų tvarkos trukdydamas stebėti nuteistąjį, gulėjo ant nepaklotos lovos ir naudojo savadarbį elektros prietaisą) ir 4 p. (netausojo pataisos įstaigos turto praardydamas skylę lango apsauginiame tinkle). A. M. prašė teismo panaikinti jam skirtas nuobaudas, argumentuodamas tuo, kad nuobaudos jam buvo paskirtos neteisingai, nes jis nepadarė jam inkriminuojamų pažeidimų – netrukdė jo stebėti, o tik priklijavo prijuostę, kad naudojantis kriaukle nešlaptų lova, lovą buvo pasiklojęs tvarkingai, elektrinę spiralę buvo įsigijęs parduotuvėje, o skylę tinkle rado perkeltas į kamerą. Taip pat argumentavo, kad nuobaudos jam paskirtos nepakvietus į drausmės komisiją. Nagrinėjant pareigūnų elgesį ir paskirtų nuobaudų teisėtumą, tiek Apygardos administracinis, tiek Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (toliau – LVAT) pažeidimų nenustatė (išskyrus dėl tinklo praardymo). LVAT, remdamasis teisėtumo principo darbe jau analizuotais aspektais, konstatavo, kad įstatymu nustatyta bausmės vykdymo institucijų ir jų pareigūnų pareiga laikytis bausmių vykdymo teisėtumo principo yra teisinis garantas, kad bus veikiama tik įstatymų nustatytais būdais ir priemonėmis. BVK 12 str. 1 ir 2 dalyse yra įtvirtinta nuteistųjų pareiga laikytis įstatymo ir vykdyti bausmės vykdymo institucijos ir pareigūnų nurodymus ir įsakymus. Įstatymu nustatytas privalomumas atlikti tam tikrus veiksmus arba susilaikyti nuo jų garantuojamas nuobaudomis. Teismas šioje byloje A. M. skundą atmetė.

Teisėtumo prasme šioje byloje yra aktualūs du aspektai: teismo vertinimas dėl A. M. pripažinimo kaltu dėl tinklo praardymo ir nuobaudos skyrimo nepakviečiant į drausminę komisiją. Pirmuoju atveju teismas nustatė, kad toks faktas, kaip tinklo praardymas buvo. Tačiau fakto konstatavimas dar savaime neįrodo, kad A. M. tinklą praardė tyčiais ir aktyviais veiksmais. Kadangi liudytojų, patvirtinančių, kad A. M. ardė tinklą nebuvo, todėl

---

⁵⁴ Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. balandžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Nr. T-142-317/2015; Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gegužės 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Nr. 1N-89-148/2015.

šiuo atveju jis ir negalėjo būti tuo apkaltintas. Kaltinimas galėjo būti pareiškiamas tik dėl turto sugadinimo jo netausojant, tačiau to nebuvo padaryta. Todėl teismas šį kaltinimą pašalino. Antrasis aspektas yra susijęs su drausminių nuobaudų skyrimo tvarka. Šiuo klausimu yra aktualus jau minėtų Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių 240 p., kuriame įtvirtinta, kad: „kai reikia Pataisos įstaigos Drausmės komisijos teikimo, ši privalo svarstyti klausimą dėl Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 142 straipsnio 2 dalyje numatytos nuobaudos nuteistajam paskyrimo“. Pareiškėjas A. M. buvo nubaustas BVK 142 str. 1 d. numatytomis nuobaudomis, tad jo atveju nereikėjo Drausmės komisijos teikimo. Tokie atvejai, iki 2016 m. balandžio 1 d. galiojusiame straipsnyje, buvo numatyti tik du – paskatinimo priemonės iš paprastosios grupės perkėlimo į lengvąją naikinimas arba perkėlimas iš paprastosios grupės į drausmės grupę. Tačiau tik ką įsigaliojusiame straipsnio pakeitime, 2 dalį papildė iš 1 dalies perkelta nuobauda, kuriai jau reikės Drausmės komisijos teikimo – nuteistuosius perkeliant iš drausmės grupės į kamerų tipo patalpas. Taip pat pažymėtina, kad nusižengusiems nuteistiesiems nebus galima pataisos įstaigos parduotuvėje uždrausti įsigyti higienos reikmenų ir kanceliariinių prekių. Vertinant šiuos pakeitimus, teisėtumo aspektu sumažėjo galima pataisos namų direktorių savivalė skiriant bausmes, o humanizmo aspektu – nuteistųjų teisinė padėtis tapo humaniškesne⁵⁵.

Analizuojamų BVK 5 ir 12 str. tarpusavio sąsaja yra teismo nagrinėta ir dar vieno byloje. Paliekant nuošalyje faktines bylos aplinkybes, LVAT pažymėjo, kad aiškinant specialiąsias BVK nuostatas (pvz., byloje minimas 110 str.), turi būti vadovaujama bendrosiomis normomis, tokiomis kaip teisėtumo principas (5 str.) ir bendrosios nuteistųjų pareigos (12 str.). Sisteminiu teisės aiškinimo būdu aiškinant šias tarpusavyje susijusias nuostatas, reikia atkreipti dėmesį, kad šios nuostatos suponuoja nuteistųjų pareigą vykdyti tik tokius į jų teisių suvaržymą nukreiptus pataisos įstaigos reikalavimus, kurie yra pagrįsti konkrečiomis įstatymo (BVK) normomis. Tai reiškia, kad BVK 110 str. numatytas iš nuteistojo reikalaujamo elgesio modelis turi būti nustatytas įstatymo⁵⁶.

Tačiau įstatymo numatyta nuteistųjų pareiga paklusti bausmės vykdymo institucijoms ir pareigūnams nėra absoliuti. Pareiškėjas B. S. skundėsi, kad jis be teisėto pagrindo buvo konvojuojamas į bylas ir dėl to, kad nepagrįstai būdavo bloginama teisinė padėtis, kai jam kartais net kelias savaites prieš ir po bylų nagrinėjimo reikėdavo laukti konvojavimo tardymo izoliatoriuje, kai jis bausmę atlieka pataisos namuose. Tokiu atveju jo teisinė padėtis buvo daug blogesnė, negu jam teismo apkaltinamuoju nuosprendžiu

---

⁵⁵ Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2011 m. sausio 11 d. nutartis administracinėje byloje, Nr. A146-1427/2010.

⁵⁶ Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2013 m. spalio 13 d. nutartis administracinėje byloje, Nr. A143-1449/2013.

nustatyta asmens teisių apribojimų apimtis, nors faktiškai konkretūs konvojavimo terminai įstatymiškai nėra nustatyti. LVAT, remdamasis ir teisėtumo principu, pripažino B. S. skundą pagrįstu. Teisėtumo principo aspektu tai yra labai svarbu ta prasme, kad net jeigu asmuo yra pareiškėjas administracinėse bylose, vien tik tai savaime nesudaro pagrindo jį pristatyti į teismo posėdį. Tokiu atveju turi būti konvojuojamo asmens sutikimas. Tuo tarpu antrasis pažeidimas, t. y. per ilgi terminai, kai B. S. turėjo praleisti tardymo izoliatoriuje prieš ir po konvojavimo, jau yra sietini su proporcingumo principo pažeidimu⁵⁷.

Teisėtumo principo aspektu išskirtina ir dar viena byla, kurioje teismas pripažino pataisos direktoriaus skirtą nuobaudą kaip neteisėtą. Pareiškėjas V. J. gavo paskaityti laikraštį, po valandos paprašytas ir vėliau dar kartą paragintas laikraščio negrąžino, todėl gavo nuobaudą – buvo uždarytas 5 paroms į baudos izoliatorių. Pareiškėjas teigė, kad pataisos įstaigoje nėra galiojančio teisės akto, kuris reglamentuotų laikraščio skaitymo laiką, todėl jis jokių teisės aktų nepažeidė. Tuo tarpu pataisos įstaiga nuobaudą argumentavo tuo, kad įstaigoje yra nusistovėjusi žodinė tvarka, pagal kurią laikraščiai nuteistiesiems yra išduodami 1 valandai. Šią tvarką pareiškėjas V. J. pažeidė, todėl ir buvo nubaustas. Pareiškėjas prašė nuobaudą pripažinti neteisėta, ir Apygardos teismas tokį prašymą tenkino, o LVAT sprendimą paliko galioti. Teismui šiuo atveju esminis argumentas buvo tas, kad žodinio nurodymo nesilaikymas negali užtraukti atsakomybės nuteistajam. Vienas iš teisėtumo principų aspektų yra tai, kad bausmės vykdymo institucijos turi pareigą veikti tik įstatymų nustatytais būdais ir priemonėmis. Drausminės atsakomybės taikymo požiūriu tai reiškia, kad paminėti reikalavimai bei elgesio taisyklės turi būti nuteistiesiems žinomi arba turi būti preziumuojama, kad jie yra jiems žinomi. Pataisos namuose ne tik kad nebuvo jokių rašytine forma nustatytų laikraščių ir kitų spaudos leidinių suteikimo nuteistiesiems taisyklių, bet ir nėra jokių įrodymų, kad buvo tokia žodinė tvarka, ir kad nuteistieji su ja buvo supažindinti⁵⁸.

Nagrinėjant teisėtumo principo aspektą EŽTT praktikoje, išskirtinas EŽTT sprendimas dėl priimtino byloje *Ganusauskas prieš Lietuvą*⁵⁹. Šioje byloje pareiškėjas skundė Lietuvos lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų tvarką, tame tarpe apeliuodamas į EŽTK 5 str. pažeidimus – kad jis buvo paleistas lygtinai ir po to buvo pakartotinai kalinamas nesant teisėto teismo nuosprendžio, ir kad nebuvo užtikrinta teisė į efektyvų

⁵⁷ Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2011 m. spalio 20 d. nutartis administracinėje byloje, Nr. A858-2233/2011.

⁵⁸ Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2009 m. gruodžio 22 d. nutartis administracinėje byloje, Nr. A143 – 1351/2009.

⁵⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1999 m. rugsėjo 7 d. nutarimas dėl Deivio Ganusausko pareiškimo Nr. 47922/99 prieš Lietuvą priimtino [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/GANUSAUSKAS_1999_nutarimas.pdf>.

teisminį jo kalinimo peržiūrėjimą po nuosprendžio priėmimo. Teismas Konvencijos pažeidimo nenustatė. Pirmuoju klausimu Teismas pasisakė, kad Konvencija nesuteikia teisės į lygtinį paleidimą ir nereikalauja, kad sprendimus dėl lygtinio paleidimo priimtų arba tokių sprendimų priėmimą peržiūrėtų teismas. Laisvės atėmimą apimančią bausmę pateisina teismo nuosprendis ir apeliacinis procesas. Antruoju klausimu Teismas argumentavo, kad ši Konvencijos straipsnio dalis taikoma tik procesui, kur ginčijamas kalinimo teisėtumas. Šiuo atveju tai buvo įgyvendinta apeliaciniame procese. Kaip pažymi mokslininkas G. Švedas, ši sprendimas (kuriuo buvo remiamasi ir kitose bylose) leidžia daryti išvadą, kad Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso kodekso nuostatos, reglamentuojančios lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų institutą, ne tik kad nesudaro teisinių prielaidų Konvencijų pažeidimui, bet net ir numato platesnes nuteistųjų teises, nei reikalauja Konvencija⁶⁰.

Įvairūs su teisėtumu susiję Konvencijos 5 str. pažeidimai Lietuvos atžvilgiu EŽTT konstatuojami ne bausmių vykdymo metu, o baudžiamojo proceso metu. Proceso metu išskiriami suėmimo neteisėtumo, suėmimo trukmės, neturėjimo galimybės skųstis teismui dėl suėmimo neteisėtumo, savavališko sulaikymo atvejai. Tačiau baudžiamojo proceso teisės mokslininkų toks principas kaip teisėtumas nėra išskirtas, todėl šie pažeidimai apima kitų baudžiamojo proceso teisės principų, tokių kaip, pavyzdžiui, proporcingumas, pažeidimus⁶¹. Tačiau pažymėtina, kad praktiškai visi šie pažeidimai buvo fiksuojami dar iki 2003 m., t. y. kol dar nebuvo įsigaliojęs naujasis BPK⁶².

Apibendrinant, teisėtumo principas yra vienas iš reikšmingiausių principų bausmių vykdymo teisės sistemoje, kuris yra įtvirtintas pagrindiniuose šalies įstatymuose bei svarbiausiuose tarptautinės teisės šaltiniuose. Teisėtumo principu remiasi nuteistieji, rašydami skundus, taip pat ir teismai, priimdami sprendimus nuteistųjų atžvilgiu. Nors dažnų teisėtumo principų pažeidimų neužfiksuojama, tačiau yra fiksuojami pavieniai pažeidimai nacionaliniu lygmeniu. Iš įstatyminio reglamentavimo išskirtinas BPK 315 str. 2 d., kuriame baudžiamojo proceso kodekse yra sureguliuoti bausmių vykdymo teisės santykiai. Nėra aišku, kokia teisinė padėtis – suimtojo ar nuteistojo taikoma asmenims, kurie savanoriškai pasiprašė pradėti atlikti bausmės vykdymą dar vykstant apeliaciniame teismo procesui, t. y. dar jiems nesant nuteistiesiems. Taip pat praktikoje atsiranda problemų dėl to, kad nėra sureguliuota, ar tokį savanorišką prašymą asmuo gali

⁶⁰ ŠVEDAS, G. *Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai bylose prieš Lietuvą bausmių vykdymo klausimais*. Vilnius: UAB „Vaibra“, 2008, p. 13.

⁶¹ JURKA, R., *et al. Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 5.

⁶² Europos Žmogaus Teisių Teismo nutarimų ir sprendimų apžvalgos lietuvių kalba [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:

<http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/APZVALGOS_EZTT_spr_del_esmes_2015_gruodis.pdf>.

atšaukti. Todėl atsižvelgiant į šiuos du aspektus, būtų tikslinga BPK 315 str. 2 d. praplėsti, įstatymiškai panaikinant šias dvi teises spragas, arba apskritai šią dalį, t. y. galimybę savanoriškai pradėti bausmės atlikimą apeliacinio proceso metu, naikinti.

3.2. Humanizmo principas

Kaip ir teisėtumo principo atveju, humanizmo principas yra įtvirtintas Konstitucijoje. Konstitucijos 21 str. yra tiesiogiai įtvirtinta, kad „draudžiama žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, taip pat nustatyti tokias bausmes“. Šis principas nubrėžia elgesio su nuteistaisiais standartus – draudžiama juos kankinti, žeminti jų orumą ir žiauriai su jais elgtis.

BVK humanizmo principas yra įtvirtintas 7 str. Šiame straipsnyje principas yra atskleidžiamas trimis skirtingais aspektais.

Visa pirma, yra nustatyta, kad „vykdant bausmę, nesiekama žmogaus kankinti, žiauriai su juo elgtis arba žeminti jo orumą“. Tai atkartoja teiginį, kad negalima skirti tokios bausmės, kad bausmės atlikimo metu būtų galima kitaip nuteistąjį bausti. Pažymėtina, kad šis principas yra absoliutus – jokiais aplinkybėmis ar pagrindais jokie subjektai negali pažeisti šio draudimo. Šią dalį sudaro trys uždrausto elgesio formos: kankinimas, žiaurus elgesys ir orumo žeminimas. Kankinimas yra suprantamas, kaip tyčinis stipraus fizinio skausmo ar dvasinių kančių sukėlimas nukentėjusiajam, kuris yra suimtas arba kurį kaltininkas kontroliuoja. Kankinimas yra aukščiausia žiaurus elgesio forma. Kankinimui užtenka ir vienkartinio akto, o žiauriam elgesiui inkriminuoti reikia nustatyti tam tikrą veiklos tęstinumą. Tiek kankinimas, tiek žiaurus elgesys, gali būti padaromi tiek aktyviais veiksmais (pvz., mušimas), tiek ir neveikimu (pvz., marinimas badu). Tuo tarpu orumo sąvoka yra apibrėžiama Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse (toliau – BK)⁶³. Iš nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų asmens garbei ir orumui belikęs šmeižimas (154 str.), kuris apibrėžiamas, kaip skleidimas tikrovės neatitinkančios informacijos, galinčios paniekinti ar pažeminti asmenį arba pakirsti juo pasitikėjimą⁶⁴.

Antrasis aspektas yra „su nuteistuoju, kurio laisvė apribota, net ir jo sutikimu draudžiami medicinos, biologiniai ir kitokie mokslo bandymai“. Pabrėžtina, kad toks draudimas yra taikomas tik nuteistiesiems, kuriems laisvė yra apribota, t. y. nuteistiesiems arešto ir laisvės atėmimo bausmėmis. Šio draudimo esmė yra ta, kad medicininiame,

⁶³ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741.

⁶⁴ ŠVEDAS, G. Iš *Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso komentaras: I-V dalys (1–183 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2004, 7 straipsnis, p. 43-44.

biologiniame ar kitokiame moksliniame eksperimente ar tyrime gali dalyvauti tik asmenys, davę savarankišką dalyvavimo sutikimą. Tuo tarpu asmens, kurio laisvę apribota, sutikimas negali būti laikomas savarankišku, nes toks asmuo yra kontroliuojamas valstybės. Atkreiptinas dėmesys, kad asmeniui susirgus sunkia nepagydoma liga, jis pirmiausiai galėtų būti atleidžiamas nuo bausmės BK 76 str. nustatyta tvarka, o tada jau galėtų savanoriškai dalyvauti medicinos, biologiniame ir kitokiame mokslo eksperimente ir tyrime⁶⁵.

Trečioji įtvirtinta humanizmo principo nuostata skelbia, kad „draudžiama, išskyrus Lietuvos Respublikos teisės aktuose numatytus atvejus, filmuoti ar fotografuoti nuteistąjį, kurio laisvę apribota, be išankstinio jo sutikimo“. Kaip ir antruoju aspektu, šiuo aspektu taip pat yra nurodyta tikslinė principo taikymo apimtis – tik nuteistiesiems, kurių laisvę yra apribota, t. y. nuteistiesiems arešto ir laisvės atėmimo bausmėmis. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 2.22 str. yra įtvirtinta, kad asmenys fotografuojami ar atvaizdas kitaip gali būti atgaminamas tik su asmens sutikimu arba, pavyzdžiui, teisėsaugos institucijų reikalavimu⁶⁶.

J. Blaževičius apibendrina, kad humanizmo principu siekiama, kad nuteistiesiems bausmės atlikimo sąlygos būtų kuo humaniškesnės. Nuo šio principo laikymosi priklauso nuteistųjų mikrosocialinės sąlygos (materialinis buitinis aprūpinimas, sveikatos priežiūra) laisvės atėmimo vietose⁶⁷.

G. Švedas atkreipia dėmesį, kad humanizmo principas bausmių vykdymo metu pasireiškia ne tik tam tikrais elgesio draudimais, bet ir pozityviomis poveikio priemonėmis. Remiantis šiuo principu įstatymai įteisina tokius institutus kaip amnestija (BK 78 str.), malonė (BK 79 str.), lygtinis paleidimas iš laisvės atėmimo vietų (BVK 157-164 str. ir Probacijos įstatymas), atleidimas nuo bausmės dėl ligos (BK 76 str.) ar nuosprendžio vykdymo atidėjimas (BPK 338 str.)⁶⁸.

Nagrinėjant teisėtumo principą, buvo išskirti ypač aktualūs tarptautiniai teisės šaltiniai, kuriuose šis principas buvo įtvirtintas. Šiuose šaltiniuose randame įtvirtiną ir humanizmo principą. Pavyzdžiui, JTO Tipinėse minimaliose elgesio su kaliniais taisyklėse yra nustatyta, kad su visais kaliniais turi būti elgiamasi su pagarba ir nepažeidžiant jų įgimto orumo, taip pat visi kaliniai turi būti apsaugoti nuo kankinimų ir kitokio žiauraus ir nežmoniško elgesio (1 taisyklė). Europos Tarybos rekomendacijoje „dėl Europos kalėjimų

⁶⁵ ŠVEDAS, G. *Bausmių vykdymo teisė*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2013, p. 116-117.

⁶⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262.

⁶⁷ BLAŽEVIČIUS, J., et al. *Penitencinė (bausmių vykdymo) teisė: vadovėlis*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004, p. 56-57.

⁶⁸ ŠVEDAS, G. *Bausmių vykdymo teisė*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2013, p. 118.

taisyklių“ yra įtvirtinta, kad vadovaujant kalėjimams, turi būti vadovaujamosi etinėmis nuostatomis, kurios įpareigoja su kaliniais elgtis humaniškai ir gerbiant jų įgimtą orumą (72.1 punktas). EŽTK yra nustatyta, jog niekas negali būti kankinamas, partirti nežmonišką ar žeminantį jo orumą elgesį arba būti tokiu būdu baudžiamas (3 str.), taip pat vienareikšmiškai uždrausta mirties bausmė (6 protokolai, 1 str.). EŽTK 3 str. pagrindu yra priimta ir jau minėta Europos konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą, kurios pagrindu yra įsteigtas CPT. Pastarosios Konvencijos 1 str. yra deklaruojamas Komiteto tikslas: „komitetas turi inspektavimo pagrindais ištirti asmenų, iš kurių atimta laisvė, priežiūrą, siekdamas, jei reikia, sustiprinti tokių asmenų apsaugą nuo kankinimo ir kitokio žiauraus, nežmoniško ar žeminančio elgesio ir baudimo“.

Be jokios abejonės, humanizmo principas bausmių vykdymo teisėje yra aktualiausias įkalintiems asmenims (atliekantiems laisvės atėmimo bausmę arba suimtiems ir laikomiems areštinėje arba tardymo izoliatoriuje). Negalima nuteistiesiems sudaryti nehumaniško gyvenimo sąlygų, nes jau vien jų izoliavimas nuo visuomenės jiems yra pati griežčiausia iš visų įmanomų bausmių. Todėl laisvės atėmimo bausmę atliekantiems nuteistiesiems reikia sudaryti žmoniškas gyvenimo sąlygas, kad jos būtų kiek įmanoma artimesnės įprastoms gyvenimo sąlygoms laisvėje. Gan dažnai praktikoje pasitaiko nuteistųjų skundų, kurie savo gyvenimo sąlygas laisvės atėmimo metu įvardija kaip pažeidžiančias humanizmo principą. Mokslininkai D. van Zyl Smit ir S. Snacken išskiria tris pagrindines institucijas, kurios formuoja europietiškas laisvės atėmimo vietų gyvenimo sąlygų standartus: EŽTT, CPT ir Europos Tarybos rekomendacijos⁶⁹. Autoriai taip pat išskiria penkis Europos kalėjimų taisyklėse nurodytus kriterijus, kurie apibūdina gyvenimo sąlygas laisvės atėmimo vietose: apgyvendinimo sąlygos, higiena, apsirengimas, mityba ir sveikatos apsauga⁷⁰.

Nagrinėjant reikalavimus apgyvendinimui, esminės sąlygos yra reglamentuotos jau minėtose Europos kalėjimų taisyklėse. Šių taisyklių 18 punkte yra įtvirtinti laisvės atėmimo vietų reikalavimai gyvenamosioms patalpoms. Nors reikalavimai nėra konkretūs, tačiau jie yra kaip bendros gairės, iš kurių ypač aktualios yra tokios nuostatos, kaip kad patalpos (ypač miegamosios) turi kiek įmanoma užtikrinti privatumą, atitikti sveikatos, higienos, temperatūros bei kvėpuojamo oro reikalavimus; langai turi būti tokio dydžio, kad kaliniai galėtų skaityti; dirbtinis apšvietimas turi atitikti techninius standartus; turi būti pakankamos

⁶⁹ VAN ZYL SMIT, D.; ir SNACKEN, S. *Principles of European Prison Law and Policy*. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 126-174.

⁷⁰ Atkreiptinas dėmesys, kad šiame darbe bausmių vykdymo teisės humanizmo principo aspektu yra analizuojamos visos laisvės atėmimo vietos, įskaitant ir areštines ir tardymo izoliatorius, nors jose yra kalinami ir nuteisti asmenys. Esminiai reikalavimai gyvenimo sąlygoms yra vienodi visoms laisvės atėmimo vietoms ir praktikoje šių įstaigų neatskiria nei EŽTT, nei CPT.

saugumo priemonės. Tam tikros orientacinės normos yra nustatytos ir CPT. Savo metinėje ataskaitoje⁷¹ komitetas yra pabrėžęs, kad langai neturėtų būti uždengti neproporcingai didelėmis grotomis ar kitomis metalo konstrukcijomis. Komitetas pabrėžė, kad natūrali šviesa ir grynas oras yra pagrindiniai gyvenimo elementai, kuriuos nuteistieji privalo turėti.

Praktikoje tokius reikalavimus pripažįsta ir EŽTT. Išskirtina byla galėtų būti *Petriks prieš Latvija*⁷². Pareiškėjas tarp daugybės kitų nehumaniškų jo laikymo sąlygų nurodė ir tai, kad jo kameroje areštinėje nebuvo natūralios dienos šviesos, o visą parą buvo įjungta tik šviesos lemputė, prie kurios net nebuvo įmanoma skaityti. Taip pat kameroje nebuvo jokios ventiliacijos. Tualetą atstojo kibiras, kuris buvo pastatytas kameros kampe, ir iš kurio sklido nemalonus kvapas. Latvijos vyriausybė net neginčijo pareiškėjo skunde nurodytų apgyvendinimo kameroje sąlygų. EŽTT tokias laisvės atėmimo sąlygas pripažino kaip nehumaniškas ir pažeidžiančias EŽTK 3 str.

CPT savo paskutinio vizito metu 2012 m. Lietuvoje taip pat nustatė panašių neatitikimų⁷³. Inspektuodami Vilnius miesto policijos areštinę pareigūnai nustatė, kad jos 8-11 kamerose nėra natūralios dienos šviesos, taip pat nėra jokios ventiliacijos. CPT delegacija pareikalavo, kad naudojimasis šiomis kameromis būtų nedelsiant nutrauktas. Atkreiptinas dėmesys, kad 2010 m. vizito metu komitetas taip pat inspektavo šią areštinę ir kameras, ir įpareigojo Lietuvą imtis veiksmų pritaikant šias kameras tinkamam asmenų laikymui. Iš Lietuvos pusės buvo deklaruota, kad yra svarstoma arba kameras renovuoti, arba uždrausti jomis naudotis. Tačiau 2012 m. vizito metu niekas nebuvo pakeista. Kaip rašoma Lietuvos atsakingų asmenų pateiktame atsakyme į ataskaitą, šis reikalavimas buvo įgyvendintas per vieną mėnesį⁷⁴.

Vienas esminių apgyvendinimo sąlygų reikalavimų yra minimalus gyvenamasis plotas, skirtas kiekvienam įkalintam asmeniui. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus yra nustatytas reikalavimas, kad vienam

---

⁷¹ 2001 m. Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą Pagrindinė Ataskaita nr. 11 (11th General Report on the CPT's activities) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-11.htm#_Toc523890677>.

⁷² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. gruodžio 4 d. sprendimas *Petriks prieš Latvija* byloje Nr. 30595/09 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-114935>>.

⁷³ 2012 m. Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą Lietuvos vizito ataskaita [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.cpt.coe.int/documents/ltu/2014-18-inf-eng.pdf>>.

⁷⁴ 2014 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ataskaita dėl priemonių, kurių buvo imtasi ar kurių numatoma imtis, siekiant įgyvendinti Europos Komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą 2012 m. lapkričio 27 d. – gruodžio 4 d. vizito Lietuvoje ataskaitoje nurodytas rekomendacijas [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.cpt.coe.int/documents/ltu/2014-19-inf-ltu.pdf>>.

asmeniui, laikomam kameroje, turi tekti ne mažiau kaip 3,6 kv. m ploto⁷⁵. Europos kalėjimų taisyklėse minimalus plotas konkrečiai nėra nustatytas, tačiau jau minėtos 18 taisyklės komentare yra deklaruojama, kad kaliniams turėtų būti skirta ne mažiau kaip 4 m² ploto atliekant bausmę kameroje, kurioje yra daugiau kalinių, arba ne mažiau kaip 6 m² atliekant bausmę vienutėje⁷⁶. Tačiau komentare taip yra įtvirtinta, kad šie reikalavimai priklauso nuo visų bendrųjų kalinimo sąlygų, tame tarpe ir kiek laiko kaliniai realiai praleidžia kameroje, todėl tokie minimalūs reikalavimai neturėtų būti laikomi kaip norma.

Didelis dėmesys gyvenamajam plotui yra skiriamas ir CPT. Minėtame Europos kalėjimų taisyklių komentare net yra užsiminama, kad CPT galėtų įnešti didesnę indėlį, nustatydamas, kokie reikalavimai turėtų būti taikomi kameroms, atsižvelgiant į jose laikomų asmenų skaičių ir privalomai per parą kameroje praleidžiamą laiką. CPT yra ta institucija, kuri turi didžiausią inspektavimo patirtį ir daugiausiai duomenų apie laisvės atėmimo įstaigas visoje Europoje.

Į nepakankamą plotą asmenims, laikomiems laisvės atėmimo vietose, CPT atkreipė dėmesį ir jau nagrinėto paskutinio apsilankymo Lietuvoje metu. Nors lankytose areštinėse kiekvienas asmuo turėjo bent jau 4 m² gyvenamojo ploto, tačiau komitetas nustatė du kitus pažeidimus. Joniškio policijos areštinėje buvo rastos kelios trumpalaikio asmenų laikymo patalpos, kurių plotas buvo vos po 1 m², o Kelmės policijos areštinės kameros, kurioje asmenims tekdavo ir praleisti naktį, plotas nesiekė 5 m². Iš Lietuvos pusės buvo atsakyta, kad buvo patvirtintas naujas trumpalaikio asmenų laikymo patalpos minimalus plotas ne mažiau kaip 2 m², o areštinėse dar 2007 m. buvo nustatytas kiekvienam asmeniui ne mažesnis kaip 5 m² gyvenamojo ploto dydis. Tuo tarpu tikrintuose Alytaus pataisos namuose, Šiaulių tardymo izoliatoriuje ir Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime padėtis yra prastesnė. Šiaulių tardymo izoliatoriuje, kuriame nustatytas maksimalus 435 vietų skaičius, patikrinimo metu buvo laikomi 619 asmenys, Lukiškėse – 1068 asmenys, nors maksimalus vietų skaičius yra 954. Nors Alytaus pataisos namai nebuvo oficialiai perpildyti, tačiau kai kuriose kameroje gyvenamasis plotas asmeniui nesiekė net 2 m². Lietuva savo atsakyme nurodė, jog tokia situacija yra susidariusi, nes laisvės atėmimo vietos yra perpildytos.

---

⁷⁵ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2010 m. gegužės 11 d. įsakymas Nr. V-124. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 7-288.

⁷⁶ Komentaras Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendacijai valstybėms narėms Rec(2006) 2 dėl Europos kalėjimų taisyklių (Commentary to recommendation REC(2006) 2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 21 d.]. Prieiga per internetą:

<<http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/E%20commentary%20to%20the%20EPR.pdf>>.

Gyvenamojo ploto klausimas laisvės atėmimo vietose yra aktualus ir nagrinėjant teismų praktiką. Pavyzdžiui, pareiškėjas A. R. kreipėsi į teismą nuroydamas, kad beveik pusę metų buvo kalinamas Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime, kur 8 m² kameroje buvo kalinami 4 asmenys, tai reiškia, kad asmeniui buvo skirta vos 2 m² ploto. Tiek pirmos instancijos, tiek ir apeliacinės instancijos teismai pripažino, kad buvo pažeistos pareiškėjo teisės ir BVK įtvirtintas humanizmo principas. Teismas nustatė, kad valstybė turi garantuoti, kad kalinami asmenys būtų laikomi sąlygomis, kurios užtikrina, kad jų orumas būtų gerbiamas, o bausmių vykdymo būdai ir metodai nesukeltų šiems asmenims didesnių ir intensyvesnių išgyvenimų nei tie, kurie yra neišvengiami⁷⁷. Pažymėtina, kad labai panašios bylos, kuriose buvo skundžiamasi gyvenamojo ploto trūkumu Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime LVAT buvo nagrinėtos dar kelis kartus, šiose bylose buvo nustatyti analogiški pažeidimai⁷⁸.

Nagrinėjant EŽTT praktiką, yra išskirtinos dvi ypač reikšmingos bylos prieš Lietuvą, kuriose buvo nagrinėjamos apgyvendinimo sąlygos laisvės atėmimo vietose. Pirmoji paminėtina byla yra *Karalevičius prieš Lietuvą*⁷⁹. Pareiškėjas daugiau nei tris metus praleido Šiaulių tardymo izoliatoriuje, kur gyvenamasis plotas asmeniui nesiekė 2 m², o iš jų daugiau nei pusantrų metų jam teko vos 1,51 m². Teismas konstatavo EŽTK 3 str. pažeidimą. Šioje byloje svarbu tai, kad teismas pasisakė ne tik konkrečiai dėl gyvenamojo ploto kvadratūros, bet priimant sprendimą įvertino ir kitas gyvenamąsias sąlygas. Tarp paminėtų sąlygų teismas išskyrė, jog pareiškėjas turėdavo vos 1 valandą laiko, kurią galėdavo skirti pasivaikščiavimams. Kaip papildomus veiksmus, kurie prisidėjo prie nehumaniškų laikymo sąlygų, teismas paminėjo ir sunkiais skalbimo sąlygas (skalbtis reikėjo kriauklėje), retesnes negu reiktų galimybes praustis (kartą per savaitę), neišduodamą tualetinį popierių. Teismas atkreipia dėmesį, kad jeigu asmenims yra sudaromos neatitinkančios standartų gyvenamosios sąlygos laisvės atėmimo vietose, tai reikia kompensuoti kitais būdais, pvz., ilgesniu pasivaikščiavimu lauke.

Antroji paminėtina byla yra *Savenkovas prieš Lietuvą*⁸⁰. Apgyvendinimo sąlygų apimtimi pareiškėjas skundėsi, kad Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime buvo laikomas

---

⁷⁷ Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2013 m. gegužės 11 d. nutartis administracinėje byloje, Nr. A662-981/2013.

⁷⁸ Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2013 m. liepos 22 d. nutartis administracinėje byloje, Nr. A444-1186/2013; Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2013 m. spalio 15 d. nutartis administracinėje byloje, Nr. A822-1463/2013.

⁷⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2001 m. balandžio 19 d. sprendimas *Preers prieš Graikiją* byloje Nr. 28524/95 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 21 d.]. Prieiga per internetą: <[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-59413"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)>.

⁸⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2008 m. lapkričio 18 d. sprendimas *Savenkovas prieš Lietuvą* byloje Nr. 871/02 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/SAVENKOVAS_2008_sprendimas.pdf>.

9 m² kameroje kartu kartais net su kitais septyniais asmenimis, kas reiškia, kad gyvenamasis plotas kartais vos siekdavo 1 m². Vyriausybė teigė, kad vienam kalinamajam teko apie 2,86 m², tačiau EŽTK rėmėsi ir CPT ataskaitomis, kuriose minėtame kalėjime 2000 m. buvo nustatytas 1,3 m² gyvenamasis plotas, o 2004 m. – vos 1,16 m². Teismas atkreipė dėmesį, kad kameroje taip pat buvo atviri tualetai, neužtikrinantys privatumo, o pareiškėjas tokio dydžio kameroje turėdavo praleisti apie 23 valandas per parą. Teismas padarė išvadą, kad didelis perpildymas ir antisanitarinės pareiškėjo kalinimo sąlygos prilygo žeminančiam orumą elgesiui, kuris pažeidžia EŽTK 3 str.

Nagrinėjant EŽTT praktiką prieš kitas valstybes, reikia išskirti *Peers prieš Graikiją* bylą⁸¹. Tai plačios apimties byla, kuri yra dažnai cituojama tiek kituose EŽTT sprendimuose, tiek ir nacionalinėje teismų praktikoje. Teismas, konstatuodamas EŽTK 3 str. pažeidimą, nustatė asmens orumą žeminančių apgyvendinimo sąlygų visumą. Visų pirma, buvo pripažinta, kad yra netoleruotina, kad asmuo turi naudotis neatskirtu nuo gyvenamųjų patalpų tualetu, kai kamera yra užrakinta ir joje yra dar kitų asmenų. Taip pat ir beveik visos įmanomos gyvenimo sąlygose buvo pripažintos netinkamos – ji buvo nepilnai 7 m² ploto, jame visą laiką buvo laikomi du nuteistieji. Kameroje buvo pastatytos dvi lovos, tarp kurių buvo net sunku praeiti. Kameroje ventiliacijos praktiškai nebuvo, Komisijos delegacijos nariai mikroklimatą apibūdino kaip „orkaitę“. Nebuvo ir lango, pro kurį skverbtųsi pakankama dienos šviesa. Tokioje kameroje asmenys visą laiką praktiškai buvo įkalinti lovoje. Kaip svarbų neigiamą aspektą EŽTT nurodė, kad laisvės atėmimo vietos pareigūnai nesiėmė jokių realių veiksmų sąlygoms pagerinti. Iš teigiamų aspektų buvo atkreiptas dėmesys, kad nors kameroje sąlygos buvo tikrai nežmoniškos, tačiau asmenys turėjo galimybę dienos metu laisvai vaikščioti po visą korpusą, ir tai jiems buvo tam tikras palengvinimas. Tai labai svarbi ir kitose bylose minima aplinkybė, kad asmenims, kurie laikomi neatitinkančiose standartuose kameroje, turi būti sudaroma galimybė daugiau laiko praleisti ne kameroje. Papildomai pažymėtina, kad Teismas išskyrė, jog nebūtina turėti tikslą pažeminti žmogaus orumą, kad laikymo sąlygomis būtų pažeistas žmogaus orumas ir kartu EŽTK 3 str.

Įvertinant gyvenamųjų patalpų situaciją Lietuvos laisvės atėmimo vietose, gyvenamos sąlygos, o ypač gyvenamojo ploto dydis, yra labai opi problema. Atkreiptinas dėmesys, kad taip ir liko neįgyvendinta dar 2009 m. Vyriausybės priimta strategija dėl

---

⁸¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2005 m. balandžio 7 d. sprendimas *Karalevičius prieš Lietuvą* byloje Nr. 53254/99 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 21 d.]. Prieiga per internetą: <[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-59413"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)>.

laisvės atėmimo vietų modernizavimo⁸². Pagal šią strategiją, pavyzdžiui, Lukiškių tardymo izoliatorius iš Vilniaus centro turėjo būti iškeltas 2015, o Lukiškių kalėjimas į Pravieniškes - 2014 m. Tačiau per 5 metus nebuvo modernizuota nei viena įstaiga, pagrindinė nurodoma priežastis – lėšų trūkumas. Minėta Vyriausybės strategija oficialiai keista 2014 m.⁸³, nors realiai esminiai siekiai nepakito. Naujoje strategijoje tiesiog nukelti laisvės atėmimo vietų įstaigų modernizavimų terminai, pagal juos, pavyzdžiui, Lukiškių kalėjimo perkėlimas į Pravieniškes numatytas 2017 m.

Antras nagrinėjamas humanizmo aspektas laisvės atėmimo vietose yra higienos sąlygos. Europos kalėjimų taisyklėse higienos sąlygų minimalius standartus reglamentuoja 19 p. Septyniuose papunkčiuose yra nustatyti reikalavimai, tarp kurių išskirtina, jog visos įstaigos patalpos turi būti švarios ir tinkamai prižiūretos; kaliniai turi galimybę naudotis sanitariniais įrenginiais, o dušu praustis ne rečiau kaip du kartus per savaitę; vadovybė turėtų aprūpinti kalinius tualetu reikmenimis bei valdymo priemonėmis.

Laisvės atėmimo vietose didelė problema yra tualetai. Netinkamai sudarytos sąlygos naudotis tualetu buvo viena iš priežasčių, nustatyti EŽTK 3 str. pažeidimus net keliose bylose prieš Lietuvą. Jau minėtoje byloje *Karalevičius prieš Lietuvą* Teismas konstatavo, kad esant kitiems asmenims pareiškėjas kameroje turėjo naudotis atvirais tualetais ir dėl to galėjo jausti baimę ir nepilnavertiškumo jausmą, todėl tokios sąlygos buvo pripažintos kaip žeminančios ir pažeidžiančios jo orumą. Tuo tarpu byloje *Valašinas prieš Lietuvą*⁸⁴, Teismas vertino, ar atviri azijietiško tipo tualetai atskirtoje įstaigos dalyje sudaro pagrindą identiškam Konvencijos pažeidimui. Nors pertvarų nebuvimas buvo apgailestavimą kelianti aplinkybė, tačiau šiuo atveju buvo pažymėta, kad dėl to, kad tualetai buvo atskiroje dalyje, pareiškėjui nereikėjo naudotis tualetais kitų asmenų akivaizdoje. Tą patvirtino ir pareiškėjas, pripažindamas, kad kaliniai, gerbdami kitų privatumą, tualetu naudodavosi po vieną. Todėl tokios sąlygos nebuvo pripažintos kaip žeminančios. Šiose bylose buvo įvertinta ir tualetinio popieriaus neišdavimo aplinkybė. Buvo nustatyta, kad ši aplinkybė nesudaro pagrindo orumą žeminančio elgesio buvimui, bet yra kelianti apgailestavimą ir gali būti traktuotina kaip papildoma aplinkybė Konvencijos 3 str. pažeidimui nustatyti. Minėtoje byloje *Savenkovas prieš Lietuvą* taip pat buvo nustatytas identiškas pažeidimas, kur net iki 8 asmenų buvo kalinami 9 m² kameroje, turinčioje atvirą tualetą. Panašus

---

⁸² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 30 d. nutarimas Nr. 1248 „Dėl laisvės atėmimo vietų modernizavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2009-2017 m. plano patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2009, nr. 121-5216.

⁸³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. liepos 22 d. nutarimas Nr. 740 „Dėl laisvės atėmimo vietų modernizavimo programos patvirtinimo“. *TAR*, 2014, nr. 10619.

⁸⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2001 m. liepos 24 d. sprendimas *Valašinas prieš Lietuvą* byloje Nr. 44558/98 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <http://lr-v-atstovas-eztt.lt/uploads/VALASINAS_2001_sprendimas.pdf>.

pažeidimas buvo nustatytas byloje *Kasperovičius prieš Lietuvą*⁸⁵. Kameroje, kurioje buvo laikomas pareiškėjas, apskritai nebuvo tualetų, todėl reikėdavo naudotis kibiru. Taip pat kameroje jis buvo laikomas ne vienas. Teismas tokią situaciją įvertino kaip keliančią didesnę susirūpinimą negu minėtoje *Karalevičius prieš Lietuvą* byloje. Teismas atkreipė dėmesį ir į tą aplinkybę, kad šioje įstaigoje jau buvo nustatyti antisanitariniai pažeidimai, tačiau į tai buvo nekreipta dėmesio ir kameros buvo eksploatuojamos toliau. Pažymėtina, kad visi šie keturi minimi antisanitariniai pažeidimai buvo nustatyti keturiose skirtingose laisvės atėmimo vietose – Šiaulių tardymo izoliatoriuje, Pravieniškių kolonijoje, Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime ir Anykščių rajono policijos komisariato areštinėje. Todėl galima daryti išvadą, kad antisanitarinės kameros yra ne vienos laisvės atėmimo vietos problema, bet atspindi situaciją daugumoje laisvės atėmimo įstaigų Lietuvoje.

Antisanitariniai pažeidimai buvo nustatyti ir vienoje paskutinių EŽTT išnagrinėtų bylų prieš Lietuvą – *Mironovas ir kiti prieš Lietuvą*⁸⁶. Buvo nustatyti grubūs pažeidimai Laisvės atėmimo vietų ligoninėje. Ši ligoninė veikė be higienos paso, dušai, tualetai ir kitos patalpos nebuvo tinkamai dezinfekuojamos, pacientai turėjo prausti kartu su atvira tuberkuliozės forma sergančiais ligoniais. Buvo atkreiptas dėmesys, kad nors sveikatos priežiūros institucijų buvo nustatyti pažeidimai net šešis kartus, tačiau sąlygos nebuvo gerinamos. Tokios sąlygos buvo pripažintos kaip žeminančios orumą ir buvo pripažintos EŽTK 3 str. pažeidimas.

Kitas labai svarbus aspektas yra užtikrinti nelaisvėje laikomų asmenų tinkamas sąlygas prausti. Europos kalėjimų taisyklėse yra nustatyta, kad kaliniams, jeigu įmanoma, turi būti sudaromos galimybės prausti kiekvieną dieną, arba rečiau du kartus per savaitę. CPT šią sąvoką yra išplėtęs, jog karšto klimato atveju net ir du prausimosi kartai per savaitę yra nepakankami⁸⁷. Tuo tarpu minėtų Pataisos įstaigų vidaus taisyklių 258 p. yra įtvirtinta, kad „ne rečiau kaip kartą per savaitę nuteistiesiems suteikiama galimybė pasinaudoti dušu <...>“. Šį punktą būtų tikslinga koreguoti, kad jis atitiktų Europos kalėjimų taisyklėse įtvirtintą standartą. Praktikoje jau nagrinėtoje *Karalevičius prieš Lietuvą* byloje EŽTK konstatavo, kad galimybė maudytis tik kartą per savaitę savaime negali pagrįsti orumo žeminančio elgesio buvimo, tačiau kaip ir tualetinio popieriaus

---

⁸⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. lapkričio 20 d. sprendimas *Kasperovičius prieš Lietuvą* byloje Nr. 54872/08 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/KASPEROVOCIUS_2012_sprendimas.pdf>.

⁸⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. gruodžio 08 d. sprendimas *Mironovas ir kiti prieš Lietuvą* byloje Nr. 40828/12 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-159049"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)>.

⁸⁷ 1991 m. Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą Prancūzijos vizito ataskaita [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.cpt.coe.int/documents/fra/1993-02-inf-fra-1.pdf>>.

neišdavimo atveju, gali būti traktuojama kaip papildoma aplinkybė EŽTK 3 str. pažeidimui nustatyti.

Paskutinis paminėtas higienos aspektas yra plaukų ir barzdos priežiūra. Pataisos įstaigų vidaus taisyklių 257 p. yra įtvirtinta, kad: „<...> pataisos įstaigų personalui draudžiama reikalauti, kad nuteistieji nusikirptų plikai, jeigu nėra gydytojo rašytinio patvirtinimo, kad tai reikalinga dėl sveikatos ar higienos. Parazitinių ligų nešiotojai nukerpami plikai, gavus gydytojo rašytinį patvirtinimą, kad tai yra būtina dėl sveikatos ar higienos“. Yra gan aiškiai suformuotas draudimas kirptis plikai, kurį patvirtina ir EŽTT praktika. Byloje *Kostov ir Yankov prieš Bulgariją*⁸⁸ buvo nustatytas pažeidimas pareiškėjo atžvilgiu, kai šį uždarant į izoliavimo kamerą jis buvo nuskustas plikai. Buvo pripažinta, kad tai vertinamas kaip pažeminimo veiksmas ir kad tokią bausmę patyrusio asmens orumas buvo pažeistas atsižvelgiant į EŽTK 3 str. Papildomai išskirtina ir laisvės atėmimo vietoje esančių asmenų teisė skustis barzdas. LVAT nustatė⁸⁹, kad Pataisos namų vidaus tvarkos taisyklių punktas, kuriama nuteistiesiems draudžiama užsiauginti barzdą dėl higienos reikalavimų, yra teisėtas. Minimoje byloje turinčiu barzdą buvo pripažintas pareiškėjas, kuris nesiskuto 4-5 dienas.

Trečiasis kriterijus yra apsirengimas. Šis kriterijus apima ir standartą turėti atskirą lovą ir švarią patalynę. Europos kalėjimų taisyklėse toks reikalavimas yra įtvirtintas 21 p.: „kiekvienas kalinys turi turėti atskirą lovą bei atskirą tinkamą patalynę, kuri turi būti gerai prižiūrima ir pakankamai dažnai keičiama, kad būtų švari“. Pavyzdžiui, minėtoje byloje *Karalevičius prieš Lietuvą* buvo nustatyta, kad aplinkybė, jog pareiškėjui nebuvo sudarytų tinkamų sąlygų skalbtis patalynę, vien tik savaime nesudaro orumo žeminančio elgesio buvimo, tačiau yra kaip papildomas faktorius EŽTK 3 str. pažeidimui konstatuoti.

Nagrinėjant apsirengimo tvarką, Europos kalėjimų taisyklėse visų pirma yra įtvirtinta, kad kaliniai turi būti aprūpinami drabužiais, atitinkančiais klimato sąlygas. Taip pat drabužiai negali žeišti kalinių savigarbos ir turi būti geros būklės. Atkreiptinas dėmesys, jog taisyklėse nėra nustatyta, ar nuteistieji turi teisę būti apsirengę savo drabužius, ar turi dėvėti uniformas. Toks sprendimas yra paliekamas spręsti šalims. Tačiau išskirtinas taisyklių 97.1 p., kuriame nustatyta, kad dar nenuteistiems asmenims turi būti leidžiama dėvėti asmeninius drabužius. Iš neigiamos praktikos pažymėtina, kad CPT vizito Ukrainoje metu nustatė, kad laisvės atėmimo bausme iki gyvos galvos nuteisti asmenys ant jiems

---

⁸⁸ ⁸⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2010 m. balandžio 22 d. sprendimas *Kostov ir Yankov prieš Bulgariją* byloje Nr. 1509/05 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www1.umn.edu/humanrts/research/bulgaria/KOSTOV%20AND%20YANKOV.pdf>>.

⁸⁹ Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2009 m. balandžio 21 d. nutartis administracinėje byloje, Nr. A143-497/2013.

išduotų uniformų turi užrašą, kuris nurodo, kad jie yra nuteisti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme⁹⁰. Tokią praktiką komitetas nurodė kaip asmenis paniekinančią ir ydingą. Lietuvoje nuteistieji privalėjo dėvėti uniformas iki 1997 m., kuomet seimas tokios nuostatos atsisakė⁹¹.

Ketvirtasis nagrinėjamas humanizmo aspektas yra mityba. Laisvės atėmimo vietose esančių asmenų mitybos standartus yra nustačiusi ir Europos Taryba Europos kalėjimų taisyklėse, ir CPT, ir EŽTT. Pagrindinės gairės yra nubrėžtos Europos kalėjimų taisyklėse: maisto paruošimas turi atitikti higienos reikalavimus; kaliniai turi būti maitinami 3 kartus per dieną; kiekvienam kaliniui visuomet turi būti prieinamas geriamasis vanduo; esant medicininėms priežastims turi būti sudaroma dieta kompetentingo asmens; maistas turi būti pateikiamas atsižvelgiant į asmens religiją ir kultūrą. CPT savo ataskaitose taip pat yra pasisakęs keliais esminiais aspektais. Visų pirma, CPT pažymėjo, kad maistas turi būti tiekiamas tinkamos temperatūros, valgymui turi būti pateikiami įrankiai, valgoma turi būti atsisėdus prie stalo⁹². Antra, CPT išskyrė, kad ypatingai svarbu tinkamą ir subalansuotą mitybą teikti nepilnamečiams⁹³. Nepilnamečiai dar nėra pilnai fiziškai išsivystę, tad netinkama mityba jiems gali sukelti didelių neigiamų pasekmių. Trečia, CPT pažymėjo, kad turi būti dedamos visos įmanomos pastangos, kad nėščioms moterims būtų tiekama dieta su daug baltymų, daug šviežių vaisių ir daržovių⁹⁴. Lietuvoje įstatymiškai yra reglamentuota, jog asmenys, kurie yra laikomi laisvės atėmimo vietose, maitinami nemokamai, maistą gauna pagal fiziologines normas, kiek įmanoma atsižvelgiant į jų religinius įsitikinimus, o esant gydytojo išvadoms – pagal racionalaus maitinimo normas (BVK 173 str. 4 d.). Detalesnė maitinimo ir maisto apsirūpinimo tvarka yra nurodyta Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklėse (pvz., 77 p., 78 p.). Mitybos pažeidimai pasiekia ir EŽTT. Pavyzdžiui, mitybos pažeidimas buvo nustatytas byloje *Kadikis prieš Latviją*⁹⁵. Pareiškėjas penkiolika dienų laisvės atėmimo vietoje buvo maitinamas tik vieną kartą per

---

⁹⁰ 2002 m. Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą Ukrainos vizito ataskaita [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.cpt.coe.int/documents/ukr/2002-34-inf-eng.pdf>>.

⁹¹ Lietuvos Respublikos Pataisos darbų kodekso 41, 473 ir 77 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1997, nr. 67-1663.

⁹² 1998 m. Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą Pagrindinė Ataskaita nr. 8 (8th General Report on the CPT's activities) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-08.htm>>.

⁹³ 1999 m. Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą Pagrindinė Ataskaita nr. 9 (9th General Report on the CPT's activities) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-09.htm>>.

⁹⁴ 2000 m. Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą Pagrindinė Ataskaita nr. 10 (10th General Report on the CPT's activities) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-10.htm>>.

⁹⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2006 m. gegužės 05 d. sprendimas *Kadikis prieš Latviją* byloje Nr. 62393/00 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-75342"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)>.

dieną, o likusį laiką jam buvo išduodama tik duona ir vanduo, ir jam nebuvo įmanoma gauti maisto iš išorės. Taip pat turėjo ribotą pasiekiamumą geriamo vandens. Teismas nustatė, kad pareiškėjas buvo nusilpęs nuo prastos mitybos, kentė troškulį, todėl pripažino jo orumo pažeminimą ir Konvencijos 3 str. pažeidimą.

Penktasis išskirtinas kriterijus yra sveikatos apsauga. Europos kalėjimų taisyklėse šiam punktui skirta ypač daug dėmesio, o pats bendriausias būtų 39 p., kuriame įtvirtina, jog „kalėjimų valdžia turi rūpintis visų kalinių sveikata“. CPT savo trečiojoje metinėje ataskaitoje yra įtvirtinusi, jog neadekvatus medicininės priežiūros lygis pažeidžia EŽTK 3 str. įtvirtiną nežmonišką ir žeminantį orumą elgesį⁹⁶. Komitetas pabrėžė, jog kaliniai turi gauti tokio paties lygio medicininės paslaugas kaip ir gyvenantys laisvėje. Šis principas yra neatskiriamas nuo prigimtinių žmogaus teisių. Taip pat CPT išskyrė šias sritis, į kurias turi būti kreipiamas dėmesys: pateikimas pats gydytoją, sveikatos priežiūros lygiavertiškumas, paciento sutikimas ir konfidencialumas, prevencinė apsauga, humanitarinė pagalba, medicininio personalo nepriklausomumas ir medicininio personalo kompetencija. Lietuvoje sveikatos apsaugos užtikrinimas pataisos įstaigose yra reglamentuotas tiek ir BVK, pavyzdžiui, jeigu gydytojas arba medicinos darbuotojas neleidžia taikyti paskirtos uždarymo į karcerį ar baudos izoliatorių nuobaudos, ją paskyręs pareigūnas gali pakeisti švelnesne nuobauda (144 str. 3 d.), tiek ir Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklėse, pavyzdžiui, kad nuteistiesiems atvykus į pataisos įstaigą, patikrinama jų sveikata ir atliekamas sanitarinis švarinimas (62 p.). Nagrinėjant EŽTT praktiką, gan plačia apimtimi dėl sveikatos priežiūros aspektų skundėsi pareiškėjas minėtoje byloje *Valašinas prieš Lietuvą*. Pareiškėjas teismui skundėsi, kad sirgo širdies liga, o jam nebuvo atliekami reikalingi tyrimai, taip pat kad turėjo problemų su keliu, sirgo gastritu, bet dėl to negaudavo geresnio maisto, laiku negaudavo medicininės pagalbos iš medicinos tarnybos. Dėl negautos laiku medicininės pagalbos Teismas konstatavo, kad pareiškėjo tik vienkartinis nesėkmingas bandymas prisiskambinti į medicinos tarnybą nereiškė, kad jam trūko medicininės pagalbos. Dėl širdies ligos, problemų su keliu ir gastrito Teismas pažymėjo, kad nesant medicininį pažymų, negalima konstatuoti apie pareiškėjo pažeistas teises. Todėl minėtais atvejais Teismas nenustatė EŽTK 3 str. pažeidimų. Pažeidimas buvo nustatytas byloje *Alver prieš Estiją*⁹⁷. Pareiškėjas, sergantis hepatitu B ir C, tris metus ir septynis mėnesius buvo laikomas perpildytose kamerose, kuriose trūko šviesos,

⁹⁶ 1993 m. Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą Pagrindinė Ataskaita nr. 3 (3rd General Report on the CPT's activities) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-03.htm#III>>.

⁹⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2005 m. lapkričio 8 d. sprendimas *Alver prieš Estiją* byloje Nr. 64812/01 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-70837"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)>.

ventiliacijos, buvo prastos higienos sąlygos. Laisvės atėmimo metu pareiškėjas susirgo ir tuberkulioze. Taip pat Teismas atkreipė dėmesį, kad skirtingai negu *Valašino* byloje, pareiškėjui nepakankamos vietos trūkumas kameroje nebuvo kompensuojamas judėjimo laisve už kameros. Teismas konstatavo, kad pareiškėjo sveikatos problemos ir tinkamų laikymo sąlygų nebuvimas lėmė EŽTK 3 str. pažeidimą.

Apibendrinant galima teigi, kad humanizmo principas bausmių vykdymo teisėje apima draudimą įstaigoms ir pareigūnams vykdant bausmes asmenis kankinti, žeminti jų orumą ir žiauriai su jais elgtis. Šis principas yra įtvirtintas visuose pagrindiniuose tarptautiniuose teisės šaltiniuose, taip pat Konstitucijoje, BVK.

Bausmių vykdymo teisėje šis principas yra aktualiausias asmenims, kurie yra kalinami laisvės atėmimo įstaigose. Nagrinėti humanizmo principo aspektai laisvės atėmimo vietose: apgyvendinimo sąlygos, higiena, apsirengimas, mityba ir sveikatos apsauga yra labai aktualūs, nes yra daugybė pavyzdžių, kai pažeidimai nustatomi CPT, bylos nagrinėjamos LVAT ir EŽTT. Iš visų paminėtų aspektų bene aktualiausias yra apgyvendinimo sąlygų klausimas. Laisvės atėmimo vietos Lietuvoje yra labai prastos būklės, tačiau nepaisant to, yra apypilnės arba net perpildytos. Laisvės atėmimo įstaigos pralaimi bylas pareiškėjų atžvilgiu nacionaliniuose teismuose, o Lietuva – EŽTT. Pažymėtina, kad įstaigų modernizavimo planai yra nevykdomi dėl lėšų trūkumo. Tęsiantis tokiai situacijai ir biudžete prioritetus dėlįojant kitoms sritims, nėra jokio pagrindo manyti, kad situacija artimiausiu metu pasikeis į teigiamą pusę.

3.3. Visuomenės dalyvavimo nuteistųjų pataisymo procese principas

Visuomenės dalyvavimo nuteistųjų pataisymo procese principas įtvirtintas BVK 8 str. Šio straipsnio 2 d. šis principas plečiamai aiškinamas kaip: „nuteistųjų pataisos procese gali dalyvauti nevyriausybinės organizacijos, religinės bendruomenės ir bendrijos, jų nariai bei kiti fiziniai ir juridiniai asmenys“. Toks teiginys įgalina nuteistųjų pataisymo procese dalyvauti praktiškai visus tą daryti norinčius visuomenės narius. Pabrėžtina, kad šis principas skiriasi nuo teisėtumo ar humanizmo principų tuo, jog jis apima ne tik bausmių vykdymo teisinius santykius, bet ir procesą jau pasibaigus bausmių vykdymui, t. y. suteikiant pagalbą bausmę atlikusiam asmeniui ir padedant jam sėkmingai integruotis atgal į visuomenę.

Nagrinėjant tarptautinius teisės šaltinius, visuomenės dalyvavimo nuteistųjų pataisymo procese principą randame net keliose vietose. Europos kalėjimų taisyklėse šiam principui yra skiriamas ypatingai didelis dėmesys, su juo susiję aspektai yra įtvirtinti

skirtingose taisyklių dalyse, pvz., „turi būti skatinamas bendradarbiavimas su socialinėmis tarnybomis ir kiek įmanomas didesnis pilietinės visuomenės įsitraukimas į kalėjimo reikalus“ (7 p.); „visi kaliniai turėtų turėti pasinaudoti pagalba tų struktūrų, kurios buvo sukurtos, kad padėtų jiems po paleidimo sugrįžti į laisvą visuomenę“ (33.3 p.); „kalėjimų administracija turėtų paskatinti visuomenės narius savanoriškai prisidėti prie darbo kalėjime ten, kur jie gali pagelbėti“ (90.2 p.) ir kt. JTO Tipinėse minimaliose elgesio su kaliniais taisyklėse šis principas įtvirtintas 107 taisyklėje: „nuo pat bausmės atlikimo pradžios, nuteistasis turi būti skatinamas kontaktuoti su asmenimis arba organizacijomis esančiomis už kalėjimo sienų, kad atlikus bausmę jam būtų lengviau integruotis atgal į visuomenę“. Šio principo įtvirtinimas šiuose ypač aktualiuose teisės aktuose atspindi šio principo svarbą bausmių vykdymo teisėje.

Vakarų Europos kalėjimų vystymasis įkalinimo sąlygų normalizavimo ir nuteistųjų integracijos tikslo link lemia tai, kad nuteistųjų laikymo sąlygos tampa vis atviresnės išoriniam pasauliui. Sudaromos sąlygos ne tik artimųjų vizitams, bet ir skatinamas bendradarbiavimas su įvairiomis organizacijomis, savanoriais, žiniasklaida. Daugybė kalėjimų bendradarbiauja su kaimyninėmis institucijomis, tokiomis kaip bibliotekos, mokyklos ar ligoninės. Tai yra visiška priešingybė tai sistemai, kuri atėjo iš Sovietų Sąjungos ir dabartinėse Rytų Europos valstybėse, tarp jų ir Lietuvoje, buvo vyraujanti ilgus XX a. dešimtmečius, kai asmens pataisymas buvo vykdomas per priverstinį darbą, dažnai ir nežmoniškomis sąlygomis, kuriose dalis nuteistųjų neišgyvendavo. Tačiau dėka politinės ir ekonominės laisvės, tokia sistema šiai dienai pasaulyje beveik jau niekur neegzistuoja. Kaip ir minėta, išorinio pasaulio skvarba į įkalinimo vietas ženkliai prisideda sėkmingame nuteistųjų integracijos procese. Negana to, dabar šis procesas yra suprantamas dar plačiau, t. y. kad nuteistiesiems yra siekiama padėti ir atlikus laisvės atėmimo bausmę. Tokia pagalba apima padėjimą susirasti darbą, gyvenamąją vietą, konsultavimą įvairiais klausimais. Be jokios abejonės, tokią pagalbą vykdyti yra daug paprasčiau, jeigu įkalinimo metu nebuvo nutrūkęs ryšys tarp nuteistojo ir visuomenės⁹⁸.

Nagrinėjamo principo esmę sudaro tai, kad nuteistųjų pataisymu turėtų būti suinteresuotos ne tik valstybinės institucijos ir jų pareigūnai, bet ir visi visuomenės nariai. Nuteistieji asmenys, atlikę bausmę arba kuriems yra paskirtas bausmės vykdymo atidėjimas ar lygtinis paleidimas iš pataisos įstaigų, sugrįžta į visuomenę, tad visuomenė turi turėti didelį interesą, kad toks asmuo būtų sėkmingai pakartotinai integruotas ir daugiau nebekeltų grėsmės kitiems nariams. Išskiriami trys aspektai, kodėl visuomenės

---

⁹⁸ VAN ZYL SMIT, D.; ir SNACKEN, S. *Principles of European Prison Law and Policy*. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 109-110.

dalyvavimas bausmių vykdymo procese yra labai svarbus. Visų pirma, toks dalyvavimas užtikrina, kad nenutrūksta nuteistųjų ryšys su visuomene. Antra, visuomenė bausmių vykdymo procese užsiima tokia veikla, kurią valstybei pačiai yra sunku įgyvendinti tiek finansiškai, tiek organizaciniu požiūriu, pavyzdžiui, socialine pagalba atlikusiems bausmę nuteistiesiems. Trečia, visuomenės dalyvavimas nuteistųjų pataisos procese atlieka bausmės vykdančių institucijų ir pareigūnų kontrolės funkciją⁹⁹.

BVK šis principas yra įtvirtintas keliais aspektais. Pavyzdžiui, 11 str. 1 d. 2 p. yra nustatyta, kad nuteistieji turi teisę kreiptis su pasiūlymais, prašymais ir skundais į nevyriausybinės organizacijas. BVK 39 ir 41 str. yra reglamentuota, kad viešųjų darbų bausmės vykdymo vieta gali būti skirta pagal nevyriausybines organizacijos paraišką. 106 str. 3 d. yra įtvirtinta, jog atlikti religines apeigas gali būti pakviestas dvasininkas. 136 str. yra numatyta, kad nuteistųjų socialinės reabilitacijos metu turi teisę dalyvauti nevyriausybines organizacijos, religinės bendruomenės ir bendrijos, jų nariai ir kiti asmenys. Nepaisant ir kitų galimybių, G. Švedas teigia, jog „<...> Lietuvos bausmių vykdymo įstatymai numato gana ribotą visuomenės dalyvavimo bausmių vykdymo procese formų įvairovę <...>“¹⁰⁰.

Tačiau mokslininkas pozityviai ir kaip didelį progresą vertina 2012 m. įsigaliojusį Probacijos įstatymą ir su juo susijusius kitų įstatymų pakeitimus¹⁰¹. Šie pakeitimai plačiau atvėrė galimybes visuomeninėms organizacijoms, religinėms bendruomenėms, jų nariams bei kitiems fiziniams ar juridiniams asmenims dalyvauti nuteistųjų pataisos procese. Įstatyme yra numatyta, kad probacijos tarnybos, siekdamos probacijos tikslo, turi teisę sutarčių ar susitarimų pagrindu bendradarbiauti su asociacijomis, religinėmis bendruomenėmis ir bendrijomis, kitais juridiniais asmenimis ir savanoriais, taip pat koordinuoti jų darbą su apribotais asmenimis. Pažymėtina, kad Probacijos įstatymo 4 str. 1 d. 4 p. įtvirtintas bendradarbiavimo, subsidiarumo ir savanorystės skatinimo principas tiesiogiai atspindi BVK įtvirtiną visuomenės dalyvavimo nuteistųjų pataisos procese principą probacijos metu.

Bene didžiausią dėmesį visuomenės dalyvavimui pataisos procese ir apskritai įkalinimo įstaigų atvėrimui iš Lietuvos mokslininkų teikia G. Sakalauskas. Kalbant apie įkalinimų įstaigų atvėrimą, tai nėra tiesioginis visuomenės dalyvavimo pataisymo procese aspektas, tačiau ženkliai prie to prisidedantis. Pažymėtina, kad tokios galimybės yra aktualios terminuota laisvės atėmimo bausmė nuteistiems asmenims. Kalintiems iki gyvos

---

⁹⁹ ŠVEDAS, G. Iš *Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso komentaras: I-V dalys (1–183 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2004, 7 straipsnis, p. 47-48.

¹⁰⁰ ŠVEDAS, G. *Bausmių vykdymo teisė*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2013, p. 129.

¹⁰¹ *Ibid.*, 130 psl.

galvos, vadovaujantis BVK 105 str. 1 d., atverti įkalinimo įstaigos duris ir išvykti už pataisos įstaigos ribų galima tik dėl artimųjų mirties ar sunkios ligos arba gaivalinės nelaimės. G. Sakalauskas išskiria trumpalaikės išvykos į namus (BVK 104 str.) svarbą: „tokio pobūdžio išvykos itin reikalingos ryšiams su artimaisiais atkurti ar palaikyti, darbo paieškoms, konsultacijoms valstybės institucijose ir nevyriausybinėse organizacijose, dokumentams susitvarkyti, įvairiausiems buitiniams reikalams spręsti ir t. t.“¹⁰². Kitaip tariant, tokio pobūdžio išvykos ženkliai prisideda prie to, kad į laisvę išėjęs nuteistasis turėtų geresnes galimybes integruotis visuomenėje. Tačiau autorius pabrėžia, kad Lietuvoje ši teisė suteikiama neleistinai ypatingai retais atvejais. Lyginant su Vokietija, 2010 m. Vokietijoje šimtui kalinių teko 440 išvykų suteikimo atvejų, kai tuo tarpu Lietuvoje – vos 0,6¹⁰³. Taip pat išskirtina ir BVK 154 str. 1 d., kurioje įtvirtintas išvykimas be sargybos arba be palydos už įstaigos ribų, jeigu to reikia mokslui, darbui ar įgyvendinant socialinės reabilitacijos priemones. Tokia sąlyga yra dar labiau susijusi su visuomenės dalyvavimu pataisos procese, nes tokios išvykos metu nuteistasis neišvengiamai bendraus su tam tikrais fiziniais asmenimis ar visuomeninėmis organizacijomis. Tačiau kaip ir prieš tai minėtu pavyzdžiu, pasinaudoti šia galimybe praktikoje turi itin retas nuteistasis. G. Sakalauskas atkreipia dėmesį, jog „<...> itin retas išvykų be sargybos ar palydos suteikimas yra daugiau itin atsargios įkalinimo įstaigų administracijų vykdomos praktikos padarinys, nes įstatyme numatytus kriterijus bent jau teoriškai turėtų atitikti keliasdešimt kartų daugiau nuteistųjų“¹⁰⁴. Statistika, lyginant su Vokietija, vėl gi yra labai nedžiuginanti: Vokietijoje 2010 m. šimtui kalinių teko 1.205 išvykos be formalaus pagrindo, kai tuo tarpu Lietuvoje 2013 m. šimtui kalinių teko vos tik 1,5 išvykos ir tik dėl darbo, mokymosi ar dalyvavimo socialinės reabilitacijos programose¹⁰⁵. Taigi galime apibendrinti, kad lyginant Lietuvą su Vokietija pagal šiuos pavyzdžius, Vokietijoje nuteistieji už įkalinimo įstaigų ribų turi galimybę išvykti šimtus kartų dažniau negu Lietuvoje. Dar reikėtų išskirti ir kitas išvykų už kalinimo įstaigos ribų formas: trumpalaikė išvyka už pataisos įstaigų ribų dėl nelaimės (BVK 105 str.), dirbančių nuteistųjų teisė į atostogas (BVK 130 str.) ir laisvalaikio praleidimo galimybės už nepilnamečių pataisos namų ribų (BVK 140 str.).

Visuomenėje esantys žmogiškieji ištekliai gali padėti nuteistiesiems, buvusiems kaliniams ir jų šeimos nariams integruotis. Didžiausia tam kliūtis yra baimės ir tam tikri stereotipai, kurie sukuria nepalankią integracijos aplinką. Atskirų visuomenės narių įsitraukimas galėtų tapti svarbia parama profesionaliai veiklai. Visuomenės švietimu

---

¹⁰² SAKALAUSKAS, G. Įkalinimo atvėrimas: prielaidos ir galimybės Lietuvoje. *Teisė*, 2013, nr. 89, p. 47.

¹⁰³ *Ibid.*, p. 48.

¹⁰⁴ *Ibid.*, p. 44.

¹⁰⁵ *Ibid.*, p. 45.

ugdamos tokios kompetencijos, kaip tolerancija, solidarumas, baimės ir stereotipų mažinimas, aktyvi savanorystė¹⁰⁶.

Nagrinėjant visuomenės dalyvavimą nuteistųjų pataisos procese galima išskirti dvi organizacijas, kurios daugiausiai prisideda teikiant pagalbos nuteistiesiems – tai Lietuvos „Caritas“ ir Lietuvos kalinių globos draugija.

Visų pirma, išskirtinas „Caritas“¹⁰⁷. Tai tarptautinė katalikiška organizacija, Lietuvoje padedanti skurdžiai gyvenančioms šeimoms, jaunimui, benamiams, senoliams, smurtą ir išnaudojimą patiriančioms moterims ir kitiems asmenims. Tarp tų kitų asmenų yra padedama ir bausmę atliekantiems/atlikusiems asmenims, juos lankant ir prisidedanti prie jų reintegracijos. Šios organizacijos 95% sudaro savanoriai, kurių iš viso yra daugiau negu 4000. Nuteistųjų pataisos procese ši organizacija atlieka labai plačias funkcijas: teikiamos bendrosios socialinės paslaugos, pavyzdžiui, konsultavimas, tarpininkavimas, maitinimo organizavimas, materialinė pagalba tiek bausmę atliekantiems nuteistiesiems įkalinimo įstaigoje, tiek ir bausmę atlikusiems asmenims arba probuojamiesiems ar jų šeimos nariams. Kaip teigiamas pavyzdys išskirtinas įgyvendintas projektas¹⁰⁸, kurio metu Vilniaus arkivyskupijos „Carito“ socialiniai darbuotojai dirbo su savanoriškai projekte dalyvauti nusprendusiais nuteistaisiais Vilniaus ir Pravieniškių pataisos namuose. Socialinis darbuotojas su nuteistuoju dirbo individualiai viso 12 sesijų (vienas susitikimas per dvi savaites). Sesijose buvo aptariami gyvenamosios vietos, išsilavinimo, įdarbinimo, finansinio stabilumo, šeimos santykių atkūrimo, bendruomenės paramos ir kiti svarbūs klausimai. Prireikus buvo organizuojami informuojamojo pobūdžio grupiniai užsiėmimai. Socialiniai darbuotojai kartu su nuteistuoju parengė individualų planą, kurį baigus darbui perdavė probacijos tarnybai. Tokie užsiėmimai vertinti vien tik teigiamai, nes nuteistieji buvo gerai supažindinami su integracijos projekte dalyvaujančių organizacijų teikiamomis paslaugomis. Kalinys taip pat jau šiame etape susipažįsta su integraciją padedančiais atlikti darbuotojais, į kuriuos galės kreiptis, kai bus išleistas į laisvę. Pažymėtina, kad toks modelis galėtų tapti pavyzdiniu bendradarbiavimo modeliu, formuojančiu nuteistųjų sėkmingą integraciją laisvėje. Tačiau be jokios abejonės, tai reikalauja arba didesnių finansinių išteklių įtraukiant kuo daugiau socialinių darbuotojų, arba daug aktyvesnio savanorių įsitraukimo. Vertinant pagalbą laisvėje esantiems probuojamiesiems arba bausmę

¹⁰⁶ SAKALAUSKAS, G.; ir KALPOKAS, V. *Nuteistųjų ir grįžusiųjų iš įkalinimo įstaigų integracijos modelis*. Vilnius: Eugrimas, 2012, p. 43.

¹⁰⁷ Lietuvos „Carito“ internetinis puslapis [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.caritas.lt/>>.

¹⁰⁸ SAKALAUSKAS, G.; ir KALPOKAS, V. *Nuteistųjų ir grįžusiųjų iš įkalinimo įstaigų integracijos modelis*. Vilnius: Eugrimas, 2012, p. 47-58.

atlikusiems asmenims, „Caritas“ atlieka labai plačias funkcijas¹⁰⁹, apimančias individualų darbą (pvz., reikiamos informacijos suteikimas), grupinius užsiėmimus (pvz., asmenybės ugdymo grupiniai užsiėmimai), laikiną nakvynę, profesinį ugdymą, maitinimo paslaugas, laisvalaikio veiklą, renginius, bendruomeninės dvasios ugdymą. Paminėtinas 2014 m. lapkričio mėn. duris atvėręs Dienos centras Kaune, kuriame nuteistiesiems ir bausmę atlikusiems asmenims kiekvieną dieną teikiamos socialinio darbuotojo konsultacijos, taip pat centre lankytojai gali atsigerti arbatos, žiūrėti televizorių, skaityti spaudą, žaisti stalo žaidimus ir pan.

Kita paminėtina organizacija yra Lietuvos kalinių globos draugija. Ši draugija veikė dar 1921 – 1940 metais, buvo atkurta 1991 m. Pažymėtinas gan glaudus šios organizacijos ryšys su „Caritu“ Vilniaus mieste. Draugija teikia paslaugas laisvės atėmimo bausmę atlikusiems nuteistiesiems bei probuojamiesiems asmenims. Draugija nuolat vizituodama laisvės atėmimo vietas prisidėjo prie jų pertvarkymų, leido nemokamai laikraštį/žurnalą „Kryžkelė“, prisidėjo prie darbo grupės „Probacijos modelio sukūrimas Lietuvoje“ veiklos. Organizacija apima socialinius darbuotojus ir savanorius, o viena iš esminių veiklų yra Draugijos reabilitacijos centras. Šis centras turi plačią infrastruktūrą (pvz., kompiuterių klasę, biblioteką) ir teikia įvairias paslaugas (pvz., maitinimas, suteikiama galimybė išsimaudyti ir išsiskalbti). Bet tiek socialinių darbuotojų, tiek savanorių veikla centre neapsiriboja, dažnai yra lankomasi ir pataisos namuose, kuriuose organizuojami įvairūs renginiai ir užsiėmimai¹¹⁰.

Pažymėtina, kad esminė dalis šiose organizacijose yra savanoriai. Išlaikyti didžiulį kiekį socialinių darbuotojų būtų labai brangu, todėl yra ypač svarbus savanorių dalyvavimas nuteistųjų pataisos procese. Tačiau didžiausią rūpestį kelia tai, kad Lietuvoje yra ypatingas žemas skaičių asmenų, įsitraukusių į savanorišką veiklą. Šis skaičius nesiekia 10%, ir yra tarp pačių mažiausių Europos Sąjungoje¹¹¹. Esant labai neaktyviam visuomenės įsitraukimui yra labai sunku paskirstyti šiuos nedidelius savanorių resursus įvairioms socialinėms grupėms. Verta pažymėti, kad pagalba nuteistiesiems šiuo atveju yra vienas iš paskutinių prioritetų. Pažymėtina, kad vien tik šią dieną kalinčių asmenų skaičius Lietuvoje yra netoli 8.000¹¹². Viešojo erdvėje matome įvairias akcijas padėti vaikams, padėti seneliams, net gyvūnams, tačiau socialinės akcijos padėti nuteistiesiems nėra pastebimos.

---

¹⁰⁹ *Ibid.*, p. 132-135.

¹¹⁰ Lietuvos kalinių globos draugijos internetinis puslapis [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kaliniudraugija.lt/>>.

¹¹¹ SAKALAUSKAS, G., et al. *Savanorystė probacijos sistemoje: prielaidos ir galimybės*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012, p. 62-63.

¹¹² Tarptautinis kalėjimų studijų centras [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.prisonstudies.org/country/lithuania>>.

Įvertinant ir jau nagrinėtą faktą, jog nuteistieji bausmės atlikimo metu praktiškai neturi galimybės net kelioms dienoms išvykti iš įkalinimo įstaigos, gauname situaciją, kad nuteisti asmenys yra pilnai atstumiami visuomenės ir paliekami įveikti problemas vieni sau. O tokia situacija yra kelianti nerimą ir neatitinkanti BVK įtvirtinto visuomenės dalyvavimo nuteistųjų pataisos procese principo. Jeigu darome išvadą, kad labiausiai trūksta savanorių, tai valstybės mastu turėtų būti kreipiami resursai į savanorių paiešką, didelį dėmesį skiriant socialinėms akcijoms ir žinios skleidimui viešojoje erdvėje.

Lietuva daugelyje sričių mokinasi iš Skandinavijos šalių, tą patį vertėtų daryti ir prisidedant prie nuteistųjų grįžimo į visuomenę pritaikant sėkmingus Švedijos ir Suomijos pavyzdžius. Išskirtina KRIS asociacija, įkurta 1997 m. Švedijoje, o 2003 m. – ir Suomijoje. Ši organizacija buvo įkurta keturių asmenų, kurie turėjo nusikalstamų veikų darymo ir narkotikų vartojimo patirtį. Pagrindinė idėja buvo sukurti panašią patirtį turinčių asmenų bendruomenę, kurie galėtų padėti asmenims, norintiems iš naujo pradėti gyventi teisėtais būdais ir priemonėmis. Organizacija tapo išskirtinai sėkminga, Švedijoje šiuo metu vienijanti apie 5.500 narių, kurių didžioji dalis yra buvę nusikaltėliai, o visoje Europoje jau išsiplėtusi į aštuonias šalis. Pažymėtina, kad Švedijoje įkalinimų asmenų skaičius siekia 5.400¹¹³, tad realiai savanorių skaičius yra netgi didesnis negu nuteistųjų. Tai yra didelis skirtumas lyginant su Lietuva, kurioje, nors nėra tikslių duomenų, galima daryti prielaidą, kad su didesniu nuteistųjų skaičiumi dirba vos keliasdešimt savanorių. KRIS organizacija grindžiama solidarumu ir savanoriška veikla, o visi organizacijos apmokami darbuotojai yra buvę savanoriai. Organizacijos nariai užmezga ryšius su nuteistaisiais dar jiems būtent įkalinimo įstaigoje. Paleidimo dieną keletas KRIS narių pasitinka iš įkalinimo įstaigos išėjusį asmenį. Kiekvienas į laisvę išėjęs asmuo gauna mentorių, kuris jam padeda įvairiais gyvenimo klausimais ir kuriam gali skambinti visą parą. Pagalba neapsiriboja vien tik tokiais dalykais, kaip pagalba susirasti gyvenamąją vietą ar darbą, bet apima ir įvairias laisvalaikio leidimo formas, tokias kaip futbolo treniruotės, ėjimas į kino teatrą ir kt.¹¹⁴

Trijų lygintų šalių – Vokietijos, Švedijos ir Suomijos – sėkmingą nuteistųjų integravimo pavyzdį patvirtina ir statistiniai duomenys. Pavyzdžiui, 2013 m. duomenimis tarp visų nuteistųjų už pačią sunkiausią nusikaltimų grupę – nužudymą ir pasikėsinimą nužudyti – Vokietijoje buvo įkalinti 4.084 asmenys (~1/19.740 gyventojų), Švedijoje – 564

¹¹³ Tarptautinis kalėjimų studijų centras [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.prisonstudies.org/country/sweden>>.

¹¹⁴ KRIS organizacijos Suomijoje internetinis puslapis [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kris.fi/in-english/>>; KRIS organizacijos Švedijoje internetinis puslapis [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://kris.a.se/in-english/>>; FRODLUND, A. *KRIS. A survey of the organisation Criminals' Return Into Society*. Stockholm: National Council for Crime Prevention (BRÅ), 2003, p. 61.

asmenys (~1/17.008 gyventojų), Suomijoje – 599 asmenys (~1/9.080 gyventojų), o Lietuvoje – 1.946 asmenys (net ~1/1.519 gyventojų)¹¹⁵. Apskritai vertinant įkalintų asmenų skaičių, Vokietijoje 100.000 gyventojų tenka 76 įkalinti asmenys, Švedijoje – 55, Suomijoje – 57, o Lietuvoje – net 268 įkalinti asmenys¹¹⁶. Todėl galima daryti išvadas, kad Lietuvoje kali daugiau negu keturis kartus asmenų negu minėtose valstybėse, o už nužudymą ir pasikėsinimą kalinių asmenų skaičius yra didesnis net apie dešimt kartų. Tad Lietuvoje kalinama ir daug daugiau asmenų, ir už sunkesnius nusikaltimus.

Apibendrinant, Lietuvoje visuomenės dalyvavimo nuteistųjų pataisos procese principas nėra plačiai įgyvendinamas. Pažymėtina, kad laisvės atėmimo bausmės metu nuteistiesiems praktiškai nėra sudaromos sąlygos trumpalaikėms išvykoms už įkalinimo įstaigos ribų. Pagrindinė problema yra mažas savanorystės lygis, kuris yra vienas iš mažiausių tarp visų Europos Sąjungos šalių. Siekiant padidinti savanorių skaičių, reikėtų didelių socialinių iniciatyvų, kurios skatintų, visų pirma, visuomenės narius rinktis savanorystę. Didesnis savanorių skaičius leistų nukreipti ir daugiau savanorių į pagalbos nuteistiesiems teikimą. Nekylant tokių socialinių iniciatyvų iš visuomenės, jas turėtų kurti valstybinės institucijos. Norint įgyvendinti bausmių vykdymo teisės pagrindinį tikslą – paveikti asmenį taip, kad jis savo gyvenimo tikslų siektų teisėtomis priemonėmis, yra reikalingas didelis visuomenės supratimas, nesmerkimas, tolerancija ir pagalba asmenims tiek įkalinimo įstaigose, tiek ir, svarbiausiai, išėjus iš jų.

3.4. Probacijos įstatyme įtvirtinti bausmių vykdymo teisės principai

Probacijos įstatymas, reglamentuojantis alternatyvas paskirtai laisvės atėmimo bausmei (bausmės vykdymo atidėjimas ir lygtinis paleidimas iš pataisos įstaigų), Lietuvoje įsigaliojo 2012 m. Įstatyme yra nustatyti probacijos tikslai ir principai, probacijos vykdymo tvarka ir sąlygos, probuojamųjų asmenų teisinė padėtis ir probacijos vykdymo teisėtumo priežiūra. Įstatymo 1 str. 2 d. yra suformuluota ir jo paskirtis – nustatyti tokią probacijos tvarką ir sąlygas, kad probaciją atlikęs asmuo savo gyvenimo tikslų siektų teisėtais būdais ir priemonėmis.

Principai probacijos įstatyme, kaip beje ir BVK, yra įtvirtinti jo pradžioje – 4 str. Tai tik dar kartą patvirtina jau įvertintą principų, kaip pamatinių vertybių, reikšmę.

---

¹¹⁵ Europos Tarybos metinė baudžiamosios sistemos statistika (2013) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.statewatch.org/news/2015/feb/coe-penal-stats.pdf>>.

¹¹⁶ Tarptautinis kalėjimų studijų centras [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.prisonstudies.org/country/germany>>; <<http://www.prisonstudies.org/country/sweden>>; <<http://www.prisonstudies.org/country/finland>>; <<http://www.prisonstudies.org/country/lithuania>>.

Nagrinėjame straipsnyje yra įtvirtinti penki probacijos instituto principai, o paskutiniame punkte yra svarbi nuostata, kad probacijos vykdymas taip pat grindžiamas BVK nustatytais principais.

Pirmasis įtvirtintas yra probuojamojo resocializacijos ir visuomenės saugumo pusiausvyros principas. Tai yra kažkiek susiję su BVK įtvirtintu ir jau išanalizuotu visuomenės dalyvavimo nuteistųjų pataisos procese principu. Šiame principu yra išreikštas balansas tarp probuojamojo asmens interesų ir pakartotinės sėkmingos integracijos į visuomenę bei visuomenės saugumo užtikrinimo. Šis principas nubrėžia aiškią ribą, kad probacijos įstatyme apibrėžtos abidvi probacijos formos, t. y. bausmės vykdymo atidėjimas ir lygtinis paleidimas iš pataisos įstaigų yra galimos tada, kai yra aiškios prielaidos, kad toks asmuo nekels grėsmės visuomenės saugumui. Labai panašus principas taip pat nustatantis nusikaltėlio integracijos į visuomenę bei visuomenės saugumo aspektus yra įtvirtintas Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendacijoje CM/Rec (2010) 1 dėl Europos Tarybos probacijos taisyklių¹¹⁷. Šioje Rekomendacijoje yra įtvirtinta, kad probacija apima veiklas ir intervencijas, kurios apima priežiūrą ir pagalbą, siekiant nusikaltėlių socialiai integruoti ir taip prisidėti prie visuomenės saugumo. G. Sakalauskas išskiria skirtumą tarp Probacijos įstatyme resocializaciją ir visuomenės saugumą jungiančio žodžio „ir“ bei nagrinėjamoje Rekomendacijoje tarp šių dėmenų einančio angliško *as well* (tiesioginis vertimas būtų „taip pat“)¹¹⁸. Įstatyme „ir“ brėžia lygybės ženklą tarp resocializacijos ir visuomenės saugumo, tačiau Rekomendacijoje aiškus prioritetas yra nusikaltėlio integracijai, o visuomenės saugumas suprantamas kaip iš to kylantis veiksnys. Visuomenė saugesnė yra tada, kai nusikaltėliai yra integruojami, o ne atskiriami.

Antrasis įstatyme nustatytas yra probacijos priemonių individualizavimo principas. Šis principas probacijos procese tiesiogiai atitinka visos bausmių vykdymo teisės BVK įtvirtintą ir jau šiame darbe nagrinėtą bausmių vykdymo individualizavimo principą. Kaip svarbu yra taikyti individualias pataisos priemones nuteistiesiems laisvės atėmimo bausme, taip pat svarbu jas taikyti ir probuojamiems asmenims. Įstatyme yra apibrėžta, kad probuojamajam taikant priemones turi būti atsižvelgta į probuojamojo asmenybę, elgesį probacijos metu, rizikos vertinimo rezultatus ir kitas asmens resocializacijai svarbias

---

¹¹⁷ 2010 m. sausio 20 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendacija valstybėms narėms CM/Rec(2010)1 dėl Europos probacijos taisyklių (Recommendation CM/Rec(2010)1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Probation Rules, adopted by the Committee of Ministers on 20 January 2010) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 13 d.]. Prieiga per internetą: < <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1575813>>.

¹¹⁸ SAKALAUSKAS, G., *et al. Savanorystė probacijos sistemoje: prielaidos ir galimybės*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012, p. 62-63.

aplinkybes. Ši įstatymą lydi Teisingumo ministro įsakymas¹¹⁹, kuriame detalizuota individualaus priežiūros plano probuojamiems asmenims sudarymo tvarka. Probacijos tarnybos įvertina probuojamojo riziką ir su juo kartu bendraujant sudaro individualų priežiūros planą. Plane nurodomi probuojamojo asmens duomenys, išsilavinimas, šeiminė padėtis ir jo priežiūrą vykdysiantis probuotojas. Plane turi būti būtų nurodytos ir visos esminės individualaus priežiūros plano dalys: probacijos vykdymo terminas, vykdymo sąlygos, ilgalaikiai tikslai, resocializacijos formos (priemonės), elgesio kontrolė ir jos intensyvumas, priežiūros planas įskaitant ir dienotvarkę, motyvacijos skatinimo priemonės ir kt.

Trečiasis yra sudėtinis pagarbos žmogaus teisėms, minimalios intervencijos ir proporcingumo principas. Įstatyme yra paaiškinta, kad tai turi būti suprantama kaip proporcingų ir veiksmingų priemonių taikymas probuojamajam pataisos procese neribojant jo teisių ir laisvių, jeigu tai nėra būtina probacijos tikslui pasiekti. Pirmasis šio principo elementas – pagarba žmogaus teisėms, yra kildinimas iš Konstitucijos, kurioje yra įtvirtinta, kad žmogaus teisės yra prigimtinės. Probuojamajam jo teisės turi būti suvaržytos tik tiek, kiek yra būtina probacijos tikslams pasiekti. Tai papildo ir antrasis šio principo elementas – minimalios intervencijos reikalavimas, kuris nurodo, kad probuojamojo teisės ir laisvės turi būti suvaržytos kaip galima mažiausiai. Trečiasis šio principo elementas yra proporcingumas. Šis elementas įtvirtina probacijos procese vieną esminių bausmių vykdymo teisės principų, kuris yra įtvirtintas ir BVK – teisingą ir progresyvų bausmių atlikimą. Vertinant šio jau analizuoto bausmių vykdymo teisės principo aspektu, galima apibendrinti, kad probacijos metu nuteistajam taikomos priemonės turi būti kintančios, priklausomai nuo jo elgesio. Probacijos plane nurodytų priemonių besilaikančiam asmeniui jo teisinė padėtis turi būti gerinama, o nesilaikančiam – bloginama. Pavyzdžiui, Probacijos įstatymo 30 str. 2 d. 3 p. yra įtvirtinta, kad poveikio priemonių nesilaikančiam probuojamajam teismas probacijos tarnybos teikimu gali panaikinti bausmės vykdymo atidėjimą arba lygtinį paleidimą iš pataisos įstaigų. Šis principas geriausiai galėtų būti atskleistas analizuojant teismų praktiką. Pavyzdžiui, teismas gavo probacijos tarnybos teikimą dėl probuojamojo priežiūros vykdymo nutraukimo prieš terminą¹²⁰. Teikime buvo išdėstyta, kad asmuo atliko tris ketvirtadalius probacijos termino, laikosi probacijos sąlygų, naujos nusikalstamos veikos padarymo rizika įvertinta kaip žema, gyvena su vyru ir trimis mažamečiais vaikais. Teismas, teigiamai charakterizuodamas probuojamąjį, šį prašymą

---

¹¹⁹ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2012 m. birželio 27 d. įsakymas Nr. 1R-175 „Dėl probacijos ir kitų baudžiamosios atsakomybės priemonių vykdymo tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 74-3864.

¹²⁰ Kauno apylinkės teismas. 2016 m. sausio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Nr. T-63-928/2016.

tenkino. Nagrinėjant priešingus atvejus, teismai dažniausiai netenkina probacijos tarnybos teikimų dėl laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimo ir lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų panaikinimo. Dauguma atvejų probuojamų asmenų probacijos priemonių pažeidimai nebūna esminiai, kad juos reikėtų izoliuoti nuo visuomenės. Tačiau, pavyzdžiui, teismas gavo probacijos tarnybos teikimą dėl laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimo panaikinimo, charakterizuodami probuojamą kaip nesilaikantį probacijos sąlygų ir nustatytų teismo įpareigojimų¹²¹. Nuteistasis kompleksiskai pažeidinėjo probacijos sąlygas ir teismo įpareigojimus: nustatytu laiku nebuvo namuose (nurodyti keturi atvejai), keitė gyvenamąją vietą ir apie tai neinformavo probacijos tarnybos, neatliko nei vienos mėnesinės įmokos kaip žalos atlyginimo nukentėjusiajam, atsisakė dalyvauti mediacijoje su nukentėjusiuoju, nedirbo. Teismas konstatavo, kad nuteistasis nepateisino jam parodyto pasitikėjimo atidedant laisvės atėmimo bausmės vykdymą, ir esant tokioms aplinkybėms pripažino, kad bausmės tikslai nebus pasiekti be realaus laisvės atėmimo, todėl tenkino probacijos tarnybos teikimą.

Ketvirtasis yra bendradarbiavimo, subsidiarumo ir savanorystės skatinimo principas. Įstatyme apibrėžta, kad į probacijos veiklą turi būti aktyviau įtraukiamos valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos, organizacijos, patikimi savanoriai, taip pat turi būti kuriami ir bendradarbiavimo ryšiai. G. Sakalauskas nurodo¹²², kad įvairių institucijų ir organizacijų, kurios siekia panašių tikslų, bendradarbiavimas yra efektyvaus darbo sąlyga. Efektyviam bendradarbiavimui turi būti sudarytos penkios tinkamos prielaidos: aiškus darbo pasidalijimas ir funkcijos; išsakyti lūkesčiai; susitarta dėl principų; skatinamas ir palaikomas tarpusavio pasitikėjimas; sukuriama erdvė kylančioms problemoms aptarti. Probacijos tarnyba gali nusiųsti jos žinioje esantį asmenį nevyriausybinės organizacijos konsultacijai¹²³. Ši savo ruožtu sudaro individualaus darbo planą apie tai informuodama probacijos tarnybą. Pasibaigus individualiame plane numatytam terminui, nevyriausybinė organizacija informuoja apie įgyvendintas priemones. Ypatingai svarbi yra nuolatinė komunikacija ir grįžtamas ryšys. Bendradarbiavimo metu atsiskleidžia ir subsidiarumo aspektas – labai svarbu, kad kiekviena įstaiga galėtų veikti individualiai savo kompetencijos ribose. Kas liečia savanorystę, jos svarbią reikšmę atspindi tai, kad BVK yra įtvirtintas visuomenės dalyvavimo nuteistųjų pataisos procese principas. Visuomenės dalyvavimas yra viena iš pamatinių sąlygų, norint sėkmingai integruoti nuteistuosius ar bausmę atlikusius asmenis į visuomenę. Pažymėtina, kad nemažą dalį nevyriausybinių

¹²¹ Telšių rajono apylinkės teismas. 2016 m. sausio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Nr. T-11-941/2016.

¹²² SAKALAUSKAS, G.; ir KALPOKAS, V. *Nuteistųjų ir grįžusiųjų iš įkalinimo įstaigų integracijos modelis*. Vilnius: Eugrimas, 2012, p. 59-60.

¹²³ *Ibid.*, p. 48-49.

organizacijų taip pat sudaro savanoriai. Todėl visi trys šio principo elementai yra labai glaudžiai susiję tarpusavyje.

Penktasis yra atkuriamojo teisingumo įgyvendinimo principas. Įstatyme yra įtvirtinta, kad probacijos vykdymo metu turi būti taikomos atkuriamojo pobūdžio priemonės, kuriomis užtikrinamas nukentėjusiojo ir probuojamojo sutaikinimas ir nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimas. Įstatyme išskiriami du veiksniai atkuriant teisingumą – nukentėjusiojo ir probuojamojo susitaikymas ir žalos atlyginimas. Pirmuoju atveju pažymėtina, kad yra labai svarbu, jog nusikaltęs asmuo suvoktų, kad jis savo veiksmais padarė žalą kitam asmeniui, ir dėl to gailėtusi. Tai nėra paprasta, nes susitaikymas priklauso ir nuo kito asmens – nukentėjusiojo, kuris gali ir nenorėti jam atleisti. Antrasis aspektas yra žalos atlyginimas. Probacijos tarnybos turi prižiūrėti ir kontroliuoti, kad probuojamasis laikytusi teismo nustatytos pareigos atlyginti žalą. Pažymėtina, kad šių sąlygų įgyvendinimas yra labai svarbūs teismui sprendžiant dėl lygtinio paleidimo, laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimo ar probacijos sąlygų keitimo. Pavyzdžiui, teismas tenkino probacijos tarnybos teikimą dėl priežiūros vykdymo nutraukimo prieš terminą, nes probuojamasis pilnai atlygino nukentėjusiems padarytą turtinę žalą bei vykdė kitus įpareigojimus¹²⁴.

Apibendrinant teigtina, kad Probacijos įstatyme įtvirtinti principai nulemia visos valstybinės probacijos politikos kryptingumą. Šie principai yra orientuoti į probacijos tarnybų ir kitų valstybės ir savivaldybės įstaigų veiklą, visuomenines organizacijas, savanorius. Probacijos principų laikymasis, glaudus įstaigų ir organizacijų bendradarbiavimas ir aktyvus visuomenės įsitraukimas palengvins nuteistųjų integraciją į visuomenę. Pažymėtina, kad Probacijos įstatyme įtvirtinti principai yra labai glaudžiai susiję su BVK įtvirtintais visos bausmių vykdymo teisės sistemos principais. Įstatyme net yra tiesiogiai įtvirtinta, kad probacijos vykdymas yra taip pat grindžiamas BVK nustatytais principais.

---

¹²⁴ Molėtų rajono apylinkės teismas. 2015 m. rugsėjo 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Nr. T-47-732/2015.

Išvados ir pasiūlymai

1. Bausmių vykdymo teisėje principai yra suprantami kaip pamatinės nuostatos, idėjos. Principai bausmių vykdymo teisėje atlieka iš esmės tas pačias funkcijas, kaip ir kitose teisės šakose: reglamentavimo, interpretavimo, teisės spragų užpildymo, kolizijos šalinimo ir argumentavimo. Išskirtinos dvi reikšmingiausios principų klasifikacijos – pagal veikimo sritį ir pagal norminį aktą, kuriame jie yra įtvirtinti. Pirmuoju atveju principai skirstomi į bendruosius (aktualius visai teisės sistemai), specialiuosius (aktualius tik bausmių vykdymo teisei) bei instituto (aktualius tik konkrečiam bausmių vykdymo teisės institutui). Antruoju atveju principai skirstomi į įtvirtintus Konstitucijoje, BVK ir kituose įstatymuose.
2. Teisėtumo principas yra vienas iš reikšmingiausių principų bausmių vykdymo teisės sistemoje, kuris yra įtvirtintas pagrindiniuose šalies įstatymuose bei svarbiausiuose tarptautinės teisės šaltiniuose. Nors dažnų teisėtumo principų pažeidimų neužfiksuojama, tačiau yra fiksuojami pavieniai pažeidimai nacionaliniu lygmeniu.

Iš įstatyminio reglamentavimo, susijusio su teisėtumo principu, išskirtinas BPK 315 str. 2 d., kuriame baudžiamojo proceso kodekse yra sureguliuoti bausmių vykdymo teisės santykiai. Iki šio kyla neaiškumų nustatant, kokia yra teisinė padėtis – suimtojo ar nuteistojo, kurie savanoriškai pasiprašė pradėti atlikti bausmės vykdymą dar vykstant apeliaciniam teismo procesui, t. y. dar jiems nesant nuteistiesiems. Taip pat praktikoje atsiranda problemų dėl to, kad nėra sureglamentuota, ar tokį savanorišką prašymą asmuo gali atšaukti. Todėl atsižvelgiant į šiuos du aspektus, būtų tikslinga BPK 315 str. 2 d. praplėsti, įstatymiškai panaikinant šias dvi teisinės spragas, arba apskritai šią dalį, t. y. galimybę savanoriškai pradėti bausmės atlikimą apeliacinio proceso metu, naikinti.

3. Humanizmo principas bausmių vykdymo teisėje apima draudimą įstaigoms ir pareigūnams vykdant bausmes asmenis kankinti, žeminti jų orumą ir žiauriai su jais elgtis. Šis principas yra įtvirtintas visuose pagrindiniuose tarptautiniuose teisės šaltiniuose, taip pat Konstitucijoje, BVK. Bausmių vykdymo teisėje šis principas yra dažniausiai pažeidžiamas vykdant laisvės atėmimo bausmę.

Siūlytina tobulinti Pataisos įstaigų vidaus taisyklių 258 p., kuriame yra įtvirtinta, kad „ne rečiau kaip kartą per savaitę nuteistiesiems suteikiama galimybė pasinaudoti dušu <...>“. Siūlytina įtvirtinti galimybę nuteistiesiems praustis ne

rečiau kaip du kartus per savaitę. Toks reikalavimas yra nustatytas Europos kalėjimų taisyklių 19.4 p. ir akcentuotas CPT.

4. Lietuvoje visuomenės dalyvavimo nuteistųjų pataisos procese principas nėra plačiai įgyvendinamas lyginant su kitomis Europos šalimis. Pagrindinė problema yra mažas savanorystės lygis, kuris yra vienas iš mažiausių tarp visų Europos Sąjungos šalių. Siekiant padidinti savanorių skaičių, reikėtų didelių socialinių iniciatyvų, kurios skatintų, visų pirma, visuomenės narius rinktis savanorystę. Didesnis savanorių skaičius leistų nukreipti ir daugiau savanorių į pagalbos nuteistiesiems teikimą.
5. Probacijos įstatyme įtvirtinti probuojamojo resocializacijos ir visuomenės saugumo pusiausvyros, probacijos priemonių individualizavimo, pagarbos žmogaus teisėms bei minimalios intervencijos ir proporcingumo, bendradarbiavimo, subsidiarumo ir savanorystės skatinimo, atkuriamojo teisingumo įgyvendinimo principai. Šie principai nulemia visos valstybinės probacijos politikos kryptingumą ir yra orientuoti į probacijos tarnybų ir kitų valstybės ir savivaldybės įstaigų veiklą, visuomenines organizacijas, savanorius. Pažymėtina, kad Probacijos įstatyme įtvirtinti principai yra labai glaudžiai susiję su BVK įtvirtintais visos bausmių vykdymo teisės sistemos principais.

Šaltinių sąrašas

Tarptautiniai ir Europos Sąjungos teisės aktai

1. 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 40-987.
2. 1987 m. Europos konvenciją prieš kankinimą ir kitoki žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą. *Valstybės žinios*, 1998, nr. 86-2392.
3. 1998 m. Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutas, priimtas Jungtinių tautų diplomatinėje įgaliotųjų atstovų konferencijoje, skirtoje tarptautinio baudžiamojo teismo įsteigimui; Lietuvos Respublikos įstatymas dėl tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statuto ratifikavimo. *Valstybės žinios*, 2013, nr. 49-2156.
4. 2006 m. sausio 11 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendacija valstybėms narėms Rec(2006)2 dėl Europos kalėjimų taisyklių (Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules, adopted by the Committee of Ministers on 11 January 2006).
5. 2010 m. sausio 20 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendacija valstybėms narėms CM/Rec(2010)1 dėl Europos probacijos taisyklių (Recommendation CM/Rec(2010)1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Probation Rules, adopted by the Committee of Ministers on 20 January 2010).
6. 2015 m. gruodžio 17 d. Jungtinių Tautų Organizacijos atnaujintos Tipinės minimalios elgesio su kaliniais taisyklės.

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, nr. 37-1341.
4. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, nr. 73-3084.
5. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262.

6. Lietuvos Respublikos Pataisos darbų kodekso 41, 473 ir 77 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1997, nr. 67-1663.
7. Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 4-108.
8. Lietuvos Respublikos seimo kontrolierių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1998, nr. 110-3024.
9. Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 12-313. Nauja redakcija (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2008, nr. 81-3172.
10. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 30 d. nutarimas Nr. 1248 „Dėl laisvės atėmimo vietų modernizavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2009-2017 m. plano patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2009, nr. 121-5216.
11. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. liepos 22 d. nutarimas Nr. 740 „Dėl laisvės atėmimo vietų modernizavimo programos patvirtinimo“. *TAR*, 2014, nr. 10619.
12. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2003 m. liepos 2 d. įsakymas Nr. 194 „Dėl pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 76-3498.
13. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2012 m. birželio 27 d. įsakymas Nr. 1R-175 „Dėl probacijos ir kitų baudžiamosios atsakomybės priemonių vykdymo tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 74-3864.
14. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2010 m. gegužės 11 d. įsakymas Nr. V-124. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 7-288.

Konstitucinio Teismo nutarimai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 14 d. nutarimo Nr. 36 „Dėl 1998 metų pavyzdžio banderolių tabako gaminiams ir alkoholiniams gėrimams ženklinti įvedimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos įmonių įstatymo 8 straipsnio 1 daliai ir 12 straipsnio 1 daliai“. *Valstybės žinios*, 2000-02-25, nr. 17-419.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos

- baudžiamojo proceso kodekso 1981 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2000-05-12, nr. 39-1105.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 40 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir 251 straipsnio pakeitimo įstatymo 1 ir 2 straipsnių, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 27 straipsnio 5 dalies, 50 straipsnio 3 ir 9 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2000-12-08, nr. 105-3318.

Specialioji literatūra

1. AVILA, H. *Theory of Legal Principles*. Dodrecht: Springer, 2007.
2. BAUBLYS, L., et al. *Teisės teorijos įvadas: vadovėlis*. Vilnius: MES, 2012.
3. BLAŽEVIČIUS, J., et al. *Penitencinė (bausmių vykdymo) teisė: vadovėlis*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004.
4. BIRMONTIENĖ, T., et al. *Lietuvos konstitucinės teisė: vadovėlis*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001.
5. DWORKIN, R. *Rimtas požiūris į teises*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004.
6. FRODLUND, A. *KRIS. A survey of the organisation Criminals' Return Into Society*. Stockholmas: National Council for Crime Prevention (BRÅ), 2003.
7. GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; ir KUČONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011.
8. HART, H. L. A. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997.
9. JURKA, R., et al. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009.
10. LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2003.
11. MURAUŠKAS, D. Teisinės valstybės principas: sampratos paieškos doktrinoje. *Teisė*, 2011, nr. 78.
12. SAKALAUSKAS, G. Įkalinimo atvėrimas: prielaidos ir galimybės Lietuvoje. *Teisė*, 2013, nr. 89.
13. SAKALAUSKAS, G., et al. *Savanorystė probacijos sistemoje: prielaidos ir galimybės*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012.
14. SAKALAUSKAS, G.; ir KALPOKAS, V. *Nuteistųjų ir grįžusiųjų iš įkalinimo įstaigų integracijos modelis*. Vilnius: Eugrimas, 2012.
15. ŠVEDAS, G. *Bausmių vykdymo teisė*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2013.

16. ŠVEDAS, G. *Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai bylose prieš Lietuvą bausmių vykdymo klausimais*. Vilnius: UAB „Vaibra“, 2008.
17. ŠVEDAS, G. Iš *Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso komentaras: I-V dalys (1–183 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2004.
18. VAIŠVILA, A. *Teisės teorija: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2014.
19. VAN ZYL SMIT, D.; ir SNACKEN, S. *Principles of European Prison Law and Policy*. Oxford: Oxford University Press, 2009.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika

1. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1999 m. rugsėjo 7 d. nutarimas dėl Deivio Gausausko pareiškimo Nr. 47922/99 prieš Lietuvą priimtimumo [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/GANUSAUSKAS_1999_nutarimas.pdf>.
2. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2001 m. balandžio 19 d. sprendimas *Preers prieš Graikiją* byloje Nr. 28524/95 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 21 d.]. Prieiga per internetą: <[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-59413"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)>.
3. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2001 m. liepos 24 d. sprendimas *Valašinas prieš Lietuvą* byloje Nr. 44558/98 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/VALASINAS_2001_sprendimas.pdf>.
4. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2005 m. balandžio 7 d. sprendimas *Karalevičius prieš Lietuvą* byloje Nr. 53254/99 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 21 d.]. Prieiga per internetą: <[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-59413"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)>.
5. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2005 m. lapkričio 8 d. sprendimas *Alver prieš Estiją* byloje Nr. 64812/01 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-70837"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)>.
6. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2006 m. gegužės 05 d. sprendimas *Kadikis prieš Latviją* byloje Nr. 62393/00 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-75342"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)>.
7. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2008 m. lapkričio 18 d. sprendimas *Savenkovas prieš Lietuvą* byloje Nr. 871/02 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/SAVENKOVAS_2008_sprendimas.pdf>.
8. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2010 m. balandžio 22 d. sprendimas *Kostov ir Yankov prieš Bulgariją* byloje Nr. 1509/05 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario

24 d.]. Prieiga per internetą:

<<http://www1.umn.edu/humanrts/research/bulgaria/KOSTOV%20AND%20YANKOV.pdf>>.

9. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. lapkričio 20 d. sprendimas *Kasperovičius prieš Lietuvą* byloje Nr. 54872/08 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/KASPEROVOCIUS_2012_sprendimas.pdf>.
10. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. gruodžio 4 d. sprendimas *Petriks prieš Latviją* byloje Nr. 30595/09 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-114935>>.
11. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. gruodžio 08 d. sprendimas *Mironovas ir kiti prieš Lietuvą* byloje Nr. 40828/12 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-159049"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)>.

Lietuvos Respublikos teismų praktika

1. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2015 m. gegužės 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Nr. 1N-89-148/2015.*
2. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. *2009 m. balandžio 21 d. nutartis administracinėje byloje, Nr. A143-497/2013.*
3. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. *2009 m. gruodžio 22 d. nutartis administracinėje byloje, Nr. A143 – 1351/2009.*
4. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. *2011 m. sausio 11 d. nutartis administracinėje byloje, Nr. A146-1427/2010.*
5. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. *2011 m. spalio 20 d. nutartis administracinėje byloje, Nr. A858-2233/2011.*
6. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. *2013 m. gegužės 11 d. nutartis administracinėje byloje, Nr. A662-981/2013.*
7. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. *2013 m. liepos 22 d. nutartis administracinėje byloje, Nr. A444-1186/2013.*
8. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. *2013 m. spalio 13 d. nutartis administracinėje byloje, Nr. A143-1449/2013.*
9. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. *2013 m. spalio 15 d. nutartis administracinėje byloje, Nr. A822-1463/2013.*

10. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. balandžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Nr. T-142-317/2015.
11. Molėtų rajono apylinkės teismas. 2015 m. rugsėjo 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Nr. T-47-732/2015.
12. Kauno apylinkės teismas. 2016 m. sausio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Nr. T-63-928/2016.
13. Telšių rajono apylinkės teismas. 2016 m. sausio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Nr. T-11-941/2016.

Kiti šaltiniai

1. 1991 m. Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą Prancūzijos vizito ataskaita [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.cpt.coe.int/documents/fra/1993-02-inf-fra-1.pdf>>.
2. 1993 m. Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą Pagrindinė Ataskaita nr. 3 (3rd General Report on the CPT's activities) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-03.htm#III>>.
3. 1998 m. Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą Pagrindinė Ataskaita nr. 8 (8th General Report on the CPT's activities) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-08.htm>>.
4. 1999 m. Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą Pagrindinė Ataskaita nr. 9 (9th General Report on the CPT's activities) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-09.htm>>.
5. 2000 m. Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą Pagrindinė Ataskaita nr. 10 (10th General Report on the CPT's activities) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-10.htm>>.
6. 2001 m. Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą Pagrindinė Ataskaita nr. 11 (11th General Report on the CPT's activities) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-11.htm#_Toc523890677>.

7. 2002 m. Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą Ukrainos vizito ataskaita [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.cpt.coe.int/documents/ukr/2002-34-inf-eng.pdf>>.
8. 2012 m. Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą Lietuvos vizito ataskaita [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.cpt.coe.int/documents/ltu/2014-18-inf-eng.pdf>>.
9. 2014 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ataskaita dėl priemonių, kurių buvo imtasi ar kurių numatoma imtis, siekiant įgyvendinti Europos Komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą 2012 m. lapkričio 27 d. – gruodžio 4 d. vizito Lietuvoje ataskaitoje nurodytas rekomendacijas [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.cpt.coe.int/documents/ltu/2014-19-inf-ltu.pdf>>.
10. Europos Žmogaus Teisių Teismo nutarimų ir sprendimų apžvalgos lietuvių kalba [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/APZVALGOS_EZTT_spr_del_esmes_2015_guodis.pdf>.
11. Komentarai Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendacijai valstybėms narėms Rec(2006) 2 dėl Europos kalėjimų taisyklių (Commentary to recommendation REC(2006) 2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/E%20commentary%20to%20the%20EPR.pdf>>.
12. Europos Tarybos metinė baudžiamosios sistemos statistika (2013) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.statewatch.org/news/2015/feb/coe-penal-stats.pdf>>.
13. Tarptautinis kalėjimų studijų centras [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.prisonstudies.org>>.
14. KRIS organizacijos Suomijoje internetinis puslapis [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kris.fi/in-english/>>.
15. KRIS organizacijos Švedijoje internetinis puslapis [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://kris.a.se/in-english/>>.
16. Lietuvos „Carito“ internetinis puslapis [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.caritas.lt/>>.

17. Lietuvos kalinių globos draugijos internetinis puslapis [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kaliniudraugija.lt/>>.
18. Lietuvių kalbos institutas. *Lietuvių kalbos žodynas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-02-12]. Prieiga per internetą: <<http://lkzd.lki.lt/Zodynas/Visas.asp>>.

Santrauka

Šiame darbe yra analizuojami bausmių vykdymo teisės principai. Teoriniu aspektu yra analizuojama teisės principų ir bausmių vykdymo teisės principų samprata ir reikšmė, bausmių vykdymo teisės principų klasifikavimas.

Pagrindinis dėmesys darbe yra skiriamas teisėtumo, humanizmo ir visuomenės dalyvavimo nuteistųjų pataisos procese principams. Šie principai yra detaliam analizuojami pagal Lietuvos ir tarptautinės teisės šaltinius, mokslininkų darbus, nacionalinę ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką, Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą ataskaitas. Atsižvelgiant į tai, darbe yra pateikiami ir autoriaus siūlymai dėl tam tikrų su analizuojamais principais susijusių aspektų. Taip pat darbe paminėti ir kiti Bausmių vykdymo kodekse įtvirtinti principai: nuteistųjų lygybės taikant bausmių vykdymo įstatymus, bausmių vykdymo individualizavimo bei teisingo ir progresyvaus bausmių atlikimo principai. Papildomas dėmesys skiriamas ir atskiro bausmių vykdymo teisės instituto – probacijos – principams, kurie yra įtvirtinti 2012 m. įsigaliojusiam Probacijos įstatyme.

Summary

In this work the author analyses the principles of penitentiary law. From the theoretic point of view it is analyzed conception and meaning of the principles of law and the principles of penitentiary law, also the classification of the principles of the penitentiary law.

The main focus of this thesis is on legality, humanism and help of society for convict people to re-integrate principles. These principles are analyzed according to Lithuanian law, international law, books of scientists, judgments of national courts, judgments of European Court of Human Rights, reports of European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. According to this, in this thesis the author gives his opinion about the aspects of the analyzed principles. In this thesis there are also mentioned the other principles that are established in Code of Penitentiary Law of Lithuania: equity of all convict people against the law, right and progressive execution of sentence and individualization of execution of sentence. The extra focus is on principles of Probation institute, which are established in the statute of Probation, which entered into force in the year 2012.